

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ У ДНІПРОПЕТРОВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

пр.Пушкіна, 36, м. Дніпро, 49006, тел/факс 31-25-82, 31-85-26, 32-08-97
E-mail: nmcptodp@ukr.net, <http://nmc-pto.dp.ua/>, код ЄДРПОУ 19097120

21.08.2020 № 13/4-293

Керівникам закладів професійної
(професійно-технічної) освіти

Щодо методичних рекомендацій
про викладання навчальних предметів
загальноосвітнього циклу
у 2020/2021 навчальному році

Навчально-методичний центр професійно-технічної освіти у Дніпропетровській області для практичного використання надсилає лист Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 №1/9-430 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році».

У документі містяться рекомендації щодо:

- розроблення освітньої програми закладу освіти;
- календарно-тематичного та поурочного планування;
- оцінювання;
- організації навчання під час епідемії;
- дистанційного навчання: вибір платформи для проведення уроків, зворотний зв'язок зі здобувачами освіти, асинхронне навчання, особливості оцінювання тощо;
- особливості вивчення предметів загальноосвітнього циклу;
- ведення документації;
- щодо громадянської освіти та інструментів демократичного розвитку закладу освіти тощо.

Лист Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 №1/9-430 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році можна завантажити за посиланням

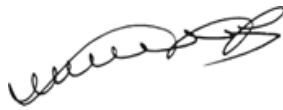
<https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>

Просимо довести їх до відома голів методичних комісій та викладачів ЗП(ПТ)О.

Роз'яснення щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у ЗП(ПТ)О у 2020/2021 навчальному році викладачі отримають під час серпневого Інтернет-марафону методистами НМЦ ПТО відповідно до плану роботи.

Додаток на 42 арк. в 1 пр.

Директор

Віктор ВАСИЛИНЕНКО

**Інструктивно-методичні рекомендації щодо
вивчення загальноосвітніх предметів у 2020-2021 навчальному році
Освітня галузь «Мови і літератури»
Українська мова**

У 2020/2021 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

10 – 11 класи – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi43>

Звертаємо увагу, що в мовленнєвій лінії навчальної програми для 10- 11 класів подано перелік рекомендованих видів роботи, які дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види роботи забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння і письма).

Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе, спрямованого на активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів, учениць, підвищення в них інтересу до навчання предмета, розвиток особистості, критичного мислення, лінгвокреативності.

Есе – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу.

Види есе:

Вільне	Формальне
Ознаки: невеликий обсяг (7-10 речень); вільна форма і стиль викладу; довільна структура; обов'язкова вимога: наявність позиції автора.	Ознаки: дотримання структури тексту, наявність відповідних компонентів (тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки); обґрунтування (аргументування) тези.

Вільне есе обмежене в часі (5 – 10 і 10 – 15 хв.). До нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних етапах його: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Для написання формального есе виділяють більше часу: від 20 до 45 хвилин.

Види формального есе:

інформаційне (есе-розповідь, есе-визначення, есе-опис);
критичне;

есе-дослідження (порівняльне есе, есе-протиставлення, есе причини-наслідку, есе-аналіз).

Вимоги до формального есе

1. Обсяг – 1 – 2 сторінки тексту (120-200 слів).
2. Есе повинно сприйматися як цілісний твір, ідея якого зрозуміла й чітка.
3. Кожен абзац есе розкриває одну думку.
4. Необхідно писати стисло і ясно. Есе не повинно містити нічого зайвого, має нести лише інформацію, необхідну для розкриття ідеї есе, власної позиції автора.
5. Есе має відрізнятися чіткою композиційною побудовою, бути логічним за структурою. В есе, як і в будь-якому творі, повинна простежуватися внутрішня логіка, що визначається, з одного боку, авторським підходом до обговорюваного питання, а з іншого – самим питанням. Необхідно уникати різких стрибків від однієї ідеї до іншої, думка має розкриватися послідовно.
6. Есе повинно засвідчити, що його автор знає й осмислено застосовує теоретичні поняття, терміни, узагальнення, ідеї.
7. Есе має містити переконливе аргументування порушеної проблеми.

Структура есе

Есе складається з таких частин – вступ, основна частина, висновок.

Вступ – обґрунтування вибору теми есе.

Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій.

Висновок – узагальнення й аргументовані висновки до теми тощо. Підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині.

Критерії оцінювання мовного та змістового оформлення есе

Критерії оцінювання змісту есе	Бали	Критерії оцінювання мовного оформлення есе		Бали
Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів		Грамотність		
		орфографічні, пунктуаційні, помилки	лексичні, граматичні, стилістичні	
Побудованому учнем (ученицею) тексту бракує зв'язності й цілісності, урізноманітнення потребує лексичне та граматичне оформлення роботи; теза не відповідає запропонованій темі; не наведено жодного аргументу.	1	13 і більше	9-10 і більше	1
Побудоване учнем (ученицею) висловлення характеризується фрагментарністю, думки викладаються на елементарному рівні; потребує збагачення й урізноманітнення лексика і граматична будова мовлення; теза не відповідає запропонованій темі; наведені аргументи не є доречними; прикладу немає або він не є доречним.	2	12		2
Учневі (учениці) слід працювати над виробленням умінь послідовніше й чіткіше викладати власні думки, дотримуватися змістової та стилістичної єдності висловлення, потребує збагачення та урізноманітнення лексика й граматична будова висловлення; теза частково відповідає запропонованій темі; наведений аргумент не впливає з тези; приклад не є доречним; висновок сформульовано нечітко.	3	11		3
Висловлення учня (учениці) за обсягом складає дещо більше половини від норми й характеризується певною завершеністю, зв'язністю; чіткіше мають розрізнятися основна та другорядна інформація; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами; є недоліки за сімома показниками: посереднє розуміння теми; порушення послідовності побудови твору; рівень словникового запасу нижче середнього; відносна стильова єдність твору; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент.	4	9-10		4
За обсягом робота учня (учениці) наближається до норми, загалом є завершеною, тему значною мірою розкрито; не сформульовано вправно тезу; наведено один аргумент; приклад непереконливий; висновок лише частково відповідає тезі, не пов'язаний з аргументом та прикладом; трапляються недоліки за низкою показників (до шести): роботі властива поверховість висвітлення теми, не простежується основна думка, відносно струнка побудова твору, середній рівень словникового запасу, бракує стильової	5	7-8		7-8

єдності.				
За обсягом висловлення учня (учениці) сягає норми, його тема розкривається, виклад загалом зв'язний; учень (учениця) наводить один доречний аргумент; наводить непереконливий приклад; висновок лише частково відповідає тезі або не пов'язаний з аргументами та прикладами; робота характеризується недоліками за п'ятьма показниками: помітний її репродуктивний характер, відсутня самостійність суджень, їх аргументованість, добір слів не завжди вдалий, учень (учениця) неточно добирає слова й синтаксичні конструкції.	6	5-6		6
Учень (учениця) самостійно створює достатньо повний, зв'язний, з елементами самостійних суджень текст, формулює тезу, яка відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі є недоліки (до чотирьох): відхилення від теми, порушення послідовності її викладу; висловлювання не завжди конкретне, просторовий виклад міркувань, не підкріплених фактичним матеріалом нелогічне розташування абзаців, переходи між ними не є вмотивованими; основна думка не аргументується.	7	4	6	7
Учень (учениця) самостійно буде достатньо повне, осмислене висловлення, загалом ґрунтовно висвітлює тему, формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; наводить один доречний аргумент; приклад не конкретизований; висновок відповідає запропонованій темі; трапляються недоліки за трьома показниками: невміння пов'язати предмет обговорення із сучасністю, не добирає переконливі докази для обґрунтування певного явища, відносно багатство словникового запасу, робота не відзначається різноманітністю та чіткістю слововживання.	8	3	5	8
Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний, логічно викладений текст; формулює тезу, що відповідає запропонованій темі; загалом розкриває тему, висловлює основну думку; наводить один доречний аргумент; вдало добирає лексичні засоби; наводить один доречний приклад; висновок відповідає запропонованій темі; у роботі виявлені недоліки за двома показниками: тезу чітко не сформульовано, відсутність виразної особистісної позиції, належної її аргументації тощо.	9	1+1 (негруба)	4	9
Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний текст, урахує комунікативне завдання, чітко формулює тезу; певним чином аргументує різні погляди на проблему, наводить два доречні й переконливі аргументи, приклади; неординарна побудова твору, робота відзначається багатством словника, граматичною правильністю, дотриманням стильової єдності й виразності тексту, але за одним із критеріїв допущено помилку; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.	10	1	3	10

<p>Учень (учениця) самостійно буде послідовний, повний текст, ураховує комунікативне завдання; вправно формулює тезу; аргументовано, чітко висловлює власну думку, зіставляє її з думками інших, уміє пов'язати обговорюваний предмет із власним життєвим досвідом, наводить два доречні й переконливі аргументи для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; приклади конкретизовані; робота відзначається багатством словника, точністю слововживання, стилістичною єдністю, граматичною різноманітністю; висновок відповідає запропонованій темі й впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів.</p>	11	1 (негруба)	2	11
<p>Учень (учениця) самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою та оформленням висловлення відповідно до мовленнєвої ситуації; повно, вичерпно висвітлює тему; вправно формулює тезу; аналізує різні погляди на той самий предмет, наводить два доречні аргументи, використовує набуту з різних джерел інформацію для розв'язання певних життєвих проблем; приклади переконливі, конкретизовані; цілісний, послідовний і несуперечливий розвиток думки (логічність і послідовність викладу); висновок відповідає запропонованій темі й органічно впливає зі сформульованої тези, аргументів і прикладів; робота відзначається багатством слововживання та художньою цінністю.</p>	12	-	1	12

Розподіл годин між розділами

Зазначаємо, що вказаний у навчальних програмах розподіл годин між розділами вважається орієнтовним. У разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також послідовність вивчення розділів.

Кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови

Звертаємо увагу на **кількість фронтальних та індивідуальних видів контрольних робіт з української мови** в закладах загальної середньої освіти з українською мовою навчання

Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У **I семестрі** проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У **II семестрі** – здійснюють у 5 – 9 класах оцінювання усного твору і читання вголос.

Результати оцінювання говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Перевірка мовних знань і вмінь здійснюється за допомогою завдань, визначених учителем (тести, диктант тощо) залежно від змісту матеріалу, що вивчається.

Тематичні і семестрові оцінки

Тематичну оцінку виставляють на підставі поточних оцінок з урахуванням контрольних робіт.

Семестрову – на основі тематичного оцінювання та результатів оцінювання певного виду діяльності: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) або читання вголос.

Якщо дитина прохворіла частину семестру, пропустила, наприклад, одну тематичну, не має оцінки за якийсь вид мовленнєвої діяльності, то оцінка за семестр виводиться на розсуд учителя в залежності від динаміки особистих навчальних досягнень учня (учениці), важливості пропущеної теми чи теми, за яку учня (ученицю) атестовано, - (тривалість вивчення, складність змісту, ступінь узагальнення матеріалу). За таких умов оцінка за семестр може бути такою, як тематична (якщо вона одна), або знижена на кілька балів (на розсуд учителя) .

Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 10-11 класах

Рівень	Рівень стандарту		Філологічний рівень	
Фронтальні види контрольних робіт				
Форми контролю	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	2	2	3	3
Письмо:				
Есе	2	3	1	1
Переказ	-	-	1	1
Твір	-	-	1	1
Індивідуальні види контрольних робіт				
Говоріння:				
Діалог	1	-	1	-
усний переказ	1	-	1	-
уній твір	-	1	-	1

У таблицях зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт, учитель на власний розсуд має право збільшувати цю кількість залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо.

Оцінка за контрольний твір з української мови та переказ є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи (надпис у колонці «Твір», «Переказ» не роблять).

Акцентуємо увагу, що в разі відсутності учня на одному зі спарених уроків під час написання контрольного твору, переказу рекомендуємо давати йому індивідуальне завдання, визначене вчителем. Зазначене завдання виконується учнем під час уроку.

Кількість робочих зошитів з української мови за класами:

10 – 11 класи – по одному зошиту.

Для контрольних робіт з української мови в усіх класах використовують по одному зошиту.

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру і вважається поточною оцінкою, що зараховують до найближчої тематичної. Під час перевірки зошитів урахують наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, уміння правильно оформити роботи.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/perelik> .

В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні – дистанційної форми навчання в період карантинних заходів у режимі онлайн і офлайн, учителям рекомендуємо використовувати сучасні електронні ресурси: ZOOM, Viber, Skype, безкоштовні платформи Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams тощо.

Фронтальні та індивідуальні види контролю в умовах карантину проводяться з урахуванням матеріально-технічних можливостей закладу освіти, учителя-філолога. Педагог на свій розсуд може визначати вид та зміст завдань. Необхідні рішення щодо організації освітнього процесу, зокрема з української мови, можуть прийматися рішенням методичних об'єднань учителів-філологів.

Завдання оцінюються відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів 5–11 класів.

Освітня галузь «Мови і літератури» Українська література

У 2020/2021 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

10-11 класи – за **новими** навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Навчальні програми розміщені на офіційному сайті МОН за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

Зміст навчального матеріалу передбачає текстове вивчення творів, що виділені **напівжирним шрифтом**, інші ж лише називаються для допомоги вчителю під час вивчення певної теми. Крім того, для осучаснення змістового компонента, актуалізації компетентнісного підходу, надання вчителю методичної допомоги під час вивчення програмових тем запропоновано **рекомендаційну рубрику «Мистецький контекст» (МК)**.

Вивчення української літератури також відбувається із залученням **міжпредметних зв'язків** – МЗ (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика тощо).

Звертаємо особливу увагу на те, що запропонована **кількість годин** на вивчення кожного розділу чи підрозділу є **орієнтовною**, учитель може її перерозподіляти на власний розсуд. **Резервний час** учитель може використовувати також довільно, зокрема для збільшення кількості годин на вивчення окремого твору, для уроків розвитку мовлення, контрольного оцінювання, творчих та інших робіт (екскурсій, диспутів, семінарів тощо).

Запроваджено (*) – для творів, які не є обов'язковими, їх можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самостійно.

Наприкінці програми для кожного класу подано **орієнтовні списки літератури** для додаткового (самостійного) читання.

У навчальній програмі профільного рівня передбачено вивчення творів літератури народів України, передовсім кримських татар. Також важливим компонентом програми є «Читацький практикум», спрямований на формулювання практичних навиків усних і письмових роздумів над прочитаним у різних стильових формах.

З метою рівномірного розподілу навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю з української літератури (за класами). Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель-словесник на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11 класах

Семестри	I		II	
	стандарту		профільний	
Контрольні роботи у формі:	3	3	4	4
контрольного класного твору*;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	3	3
Уроки розвитку мовлення**	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

*Контрольні класні твори пропонуємо давати у формі есе, міні-творів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

**У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Рекомендуємо оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку.

Оцінку за ведення зошита з української літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. Під час оцінювання зошита з української літератури слід урахувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму). У разі відсутності учня на уроці протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи. Надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

У 2018 році Україна вперше брала участь у програмі міжнародного оцінювання учнів PISA, одним із аспектів якого є оцінка читацької грамотності учнів, а саме: здатність до читання, розуміння й інтерпретації різноманітних текстів, з якими вони матимуть справу в повсякденному житті.

За результатами проведеного дослідження показники українських учнів виявилися дещо нижчими за середні показники учнів країн Організації економічного співробітництва та розвитку. Детальна інформація про PISA розміщена на офіційному сайті Українського центру оцінювання якості освіти <https://testportal.gov.ua/pisa>.

З метою формування читацької компетенції доцільним є використання в освітньому процесі інтерактивних форм (відповідні інтернет-ресурси, мультимедіа, електронні книги й бібліотеки, аудіозаписи) і методів викладання предметів мовно-літературного спрямування, що мотивують інтерес учнів до читання, засвоєння літературних творів, уміння вступати в діалоги, аргументувати свою думку. Також необхідно включати матеріали щодо різних методик активного читання. Вчитель має акцентувати увагу на підвищення рівня читацької грамотності учнів, зокрема, формування здатності учня сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал.

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>.

Освітня галузь «Мови і літератури» Зарубіжна література

У 2020/2021 навчальному році вивчення української мови здійснюватиметься за такими програмами:

10 – 11 класи – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Звертаємо увагу, що основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є чинні навчальні програми. Учитель має право самостійно розподіляти години на текстуальне вивчення творів, розвиток мовлення, позакласне читання, урахуваючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Він має змогу вільно і творчо підійти до організації навчальної діяльності на уроках зарубіжної літератури з урахуванням конкретних умов викладання, читацьких інтересів учнів.

Викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють українською мовою. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчають в українських перекладах. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах

або цілісно) мовами оригіналів. У такому разі предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами.

З метою систематизації та упорядкування навантаження учнів протягом навчального року подаємо рекомендовану кількість видів контролю в процесі вивчення зарубіжної літератури в кожному класі. Поданий у таблиці розподіл годин є мінімальним і обов'язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель на власний розсуд може збільшити кількість видів контролю відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

Обов'язкова кількість видів контролю із зарубіжної літератури в 10-11 класах

Семестри	I	II	I	II
Рівні	стандарту		профільний	
Контрольні роботи у формі:	2	2	4	4
контрольного класного твору*;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	1	1	3	3
Уроки розвитку мовлення**	2 (1у+1п; у межах текстуального вивчення)	2 (1у+1п; у межах текстуального вивчення)	3 (1у+2п)	3 (2у+1п)
Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

*У кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Під час оцінювання зошита із зарубіжної літератури слід урахувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму).

Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної.

У разі відсутності учня на уроках протягом місяця рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначати н/о (нема оцінки).

Оцінка за контрольний твір із зарубіжної літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, яку виставляють у колонці з датою написання роботи, надпис у журнальній колонці «Твір» не роблять.

Орієнтовний обсяг письмового твору (рівень стандарту)

Клас	Кількість сторінок
10-й	3,0–3,5
11-й	3,0–3,5

Оцінку за читання напам'ять творів із зарубіжної літератури виставляють у колонку без дати з надписом «Напам'ять».

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована МОН, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки, що розміщений на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за посиланням <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki>.

Освітня галузь «Мови і літератури» Іноземні мови

Вивчення іноземних мов у 2020-2021 навчальному році буде здійснюватися за державними стандартами та типовими освітніми програмами: «Типова освітня програми закладів загальної середньої освіти III ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018

№ 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 року № 464).

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти конкретизується розподіл годин інваріантного і варіативного складників.

Під час складання освітньої програми і відповідного навчального плану можна здійснювати перерозподіл навчальних годин у межах 15% від загального обсягу навчального навантаження.

Використання годин варіативного складника може йти на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантного складника, упровадження консультацій, індивідуальних та групових занять з урахуванням навчальних можливостей. Найбільш раціональним є використання цих годин на посилення вивчення предметів винесених на ЗНО, при цьому слід враховувати гранично допустиме навантаження.

Залишається чинним наказ від 07.08.2015 № 855

Відповідно до Порядку поділу груп на підгрупи користуємося наказом МОН від 20.02.2002 № 128, який визначає можливості поділу за умови понад 27 учні у групі:

Інструкція з ведення журналів обліку теоретичного навчання учнів ПТНЗ затверджена наказом МОН від 26 січня 2011 № 59.

При оцінюванні враховуються всі види навчальної діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письмо. Тематична оцінка виставляється на підставі поточних з урахуванням динаміки особистих навчальних досягнень здобувача освіти, при цьому оцінка за ведення зошита не враховується.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних з урахуванням динаміки особистих навчальних досягнень протягом семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок із врахуванням динаміки навчальних досягнень здобувача освіти, важливості тем, які вивчалися протягом року, рівня узагальнення і вміння застосовувати набуті знання.

На початку 2020-2021 навчального року з метою визначення рівня засвоєння матеріалу в умовах очного та дистанційного навчання за попередній рік слід запровадити «коригуюче навчання», діагностичні роботи для визначення рівня залишкових знань та вмінь. Відповідно до результатів спланувати колективну або індивідуальну роботу щодо актуалізації, систематизації знань та вмінь, практичного їх закріплення.

Під час календарно-тематичного планування рекомендуємо в планах виділити ключові теми, на яких ґрунтується подальше опрацювання програмового матеріалу. Це дозволить без порушення системи вимог ущільнювати, оптимізувати вивчення предмета, передбачити можливості використання засобів та інструментарію дистанційного навчання в умовах очного навчання, забезпечити якісну самостійну роботу здобувачів освіти в умовах дистанційного навчання.

За останні роки онлайн уроки стають дедалі популярнішими у царині вивчення іноземних мов. коронавірусу, мільйони вчителів були вимушені стрімко перейти на нові рейки онлайн навчання.

Для вчителів, які опинилися у цій ситуації, це спричинило певні складнощі.

Гарна новина у тому, що методика викладання предмета не змінилася, і питання полягає лише в адаптації методики з урахуванням сучасних онлайн інструментів.

Вибір платформи для проведення уроків

Якщо викладачі вже відвідували вебінари або онлайн конференції, тоді вони мають уявлення про те, як проходить урок, навіть якщо їм ще не довелося проводити їх самим. Для уроків в онлайн режимі характерні такі риси:

- можливість і викладачу, і учням використовувати аудіо та відео інструменти, щоб бачити і чути один одного;
- функція «підняти руку» для звернення до вчителя/учня;
- функція «включити» або «виключити» мікрофон вчителя/учня;

- функція «чат», де можна писати запитання або зауваження;
- функція «інтерактивна біла дошка»;
- функція «поділитися» екраном (слайдами, документами, тощо) вчителя або учнів;
- функція «створення виділених зон» для парної або групової роботи.

Учні з самого початку навчання повинні знати, яких результатів їм потрібно досягти, і що від них очікують. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості власних знань і умінь.

Особливості дистанційного оцінювання навчальної діяльності учнів[^]

- використання опитувальників та їх адаптація;
- підготовка розгорнутих запитань на перевірку засвоєння матеріалу;
- забезпечення послідовності у чергуванні викладання матеріалу та інтерактивного опитування;
- додаткова увага до аспекту самооцінювання учнями власної навчальної діяльності;
- достатній час на відповіді учнів;
- анонімне опитування учнів (за потреби);
- використання оцінювання як інструменту кращого розуміння процесу учіння;

- заохочення конструктивної критики (що працює, що не працює) з боку учнів.

У 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи але з таким розрахунком щоб один раз на місяць перевірялись роботи всіх учнів.

До виправлення помилок у письмових роботах вчителі можуть підходити диференційовано, враховуючи вікові особливості учнів та рівень

сформованості відповідного уміння у конкретного учня/учениці: виправляти помилки власноруч; підкреслювати слово/вираз тощо з помилкою;

підкреслювати саму помилку з метою самостійного виправлення її учнем/ученицею; позначати рядок, в якому є помилка, на полях з метою самостійного пошуку та виправлення помилки учнями.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета. Зошити підписуються виучуваною мовою.

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов, зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, більш детально ознайомитися із основними положеннями цього документа можна на сайті <http://www.coe.int>

Безкоштовні онлайн-ресурси для організації дистанційного навчання:

Англійська мова

Британська Рада

Навчання різних вікових груп: практичні ресурси, плани уроків тощо

<https://www.teachingenglish.org.uk/resources>

Низка різноманітних коротких курсів для вчителів на FutureLearn

<https://www.teachingenglish.org.uk/training>

Тематичний блог для вчителів: дистанційне навчання <https://tinyurl.com/y8lesqzd>

Путівник із дистанційного навчання <https://tinyurl.com/ydgtesy0>

Публікація «Інновації в освіті: дистанційне навчання <https://tinyurl.com/y8kqp5qz>

Навчальний відео серіал Word on the street (рівень B1, B2) <https://tinyurl.com/yc44nndh>

Аудіо серіал Big City Small World (рівень B1) <https://tinyurl.com/rlgq7j2>

Колекція ресурсів для розвитку мовленнєвих умінь <https://learnenglish.britishcouncil.org/skills>

Граматичний практикум <https://learnenglish.britishcouncil.org/grammar>

Лексичний практикум <https://learnenglish.britishcouncil.org/vocabulary>

Express Publishing

Матеріали для сприймання на слух (рівні A2 – B1), плани уроків,

формувальне оцінювання <https://foliobooks.com.ua/ua-teachers-room>

Безкоштовні ресурси для вчителів від видавництва: робочі аркуші, картки, аудіо записи, портфоліо та багато іншого <https://tinyurl.com/y9dk9nca>
Linguist – Cambridge University Press – MPublications
Дистанційне навчання – підготовка до складання Кебриджських екзаменів:
Objective <https://bit.ly/2Y2gDRv>
Compact <https://bit.ly/2RVJ1AA>
Complete <https://bit.ly/2Vs2QBN>
Fun Skills (Starters) <https://tinyurl.com/y9jhesw9>
Fun Skills (Movers) <https://tinyurl.com/ydyx6o8c>
Fun Skills (Flyers) <https://tinyurl.com/y83s43rn>
Безкоштовний інтерактивний додаток, аудіо, додаткові ресурси, підручники, книги для вчителя та інше до курсу Quick Minds for Ukraine
<https://tinyurl.com/y77lj6me>
Методичні поради, посилання на платформи для організації дистанційного навчання та інше:
Quizlet <https://tinyurl.com/y8yl7oel>
Kahoot <https://tinyurl.com/y9x5n54z>
Blackboard <https://tinyurl.com/yd5n42a7>
Використання візуальних елементів <https://tinyurl.com/y8gkyof9>
Oxford University Press
Навчаємося вдома: вебінари, блоги, корисні поради, ідеї, завдання та інше
<https://tinyurl.com/ycsvcuuh>
Вчительські спільноти, вебінари, підписка на професійні розсилки, домашнє читання тощо
<https://tinyurl.com/y9lcqxuu>
Оцінювання: активності, які допомагають учням продемонструвати те, що вони знають
<https://tinyurl.com/y7fnqnek>
Адаптивне тестування у вивченні англійської мови <https://tinyurl.com/y7vn7g66>
Оцінювання глобальних умінь <https://tinyurl.com/y74fcmzz>
Створення тестів для підлітків <https://tinyurl.com/y98koce9>
Серія вебінарів для вчителів на тему оцінювання <https://tinyurl.com/y8tejpna>
Pearson - DINTERNAL EDUCATION
Освітній сайт «Пірсон» Україна <https://www.pearson.eu/cee/ukraine/homepage/>
Дистанційне учіння та навчання <https://tinyurl.com/ya5e77wl>
Вебінари та відео тренінги для вчителів англійської мови <https://tinyurl.com/y9u6avfr>
Ресурси для вчителів <https://tinyurl.com/yaz5mcch>
Ресурси для учнів <https://tinyurl.com/y79lec3u>
Освітній проєкт: уроки наживо <https://tinyurl.com/y9cvmmxx>
MACMILLAN EDUCATION
Середня та старша школа <https://macmillanukraine.com/distance-learning/>
Відеоінструкції стосовно роботи з онлайн-ресурсами
<https://www.youtube.com/channel/UCy6NceQPLfFGjKuq6l8l-3w/playlists>
Вебінари з експертами по дистанційному навчанню
<https://www.macmillanenglish.com/tr/distance-teaching-and-learning-hub/knowhow/webinars>
Уроки для дистанційного навчання <http://www.onestopenglish.com/>

Освітня галузь «Мистецтво»

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Водночас, через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

У 2020/2021 навчальному році вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» здійснюватиметься за такими програмами:

10-11 класи - «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи». Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-5-9-klas>

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

У старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програм предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури).

Характерною особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Щонайперше, цінність кожного з підручників полягає у ретельно відібраній, оптимально збалансованій інформації для опанування учнями певної теми програми. Інформацію подано у текстовому і візуальному форматах. Завдяки різним видам завдань (зокрема інтерактивних) учні основної та старшої школи спроможні засвоювати подану інформацію самостійно (чи в групі), проводити обговорення творів мистецтва, висловлювати власні судження та відстоювати свою позицію тощо. Водночас, різноманітність методичного апарату кожного з підручників сприяє розвитку педагогічної креативності, урізноманітненню форм роботи з мистецьким матеріалом, що в результаті підвищує зацікавленість учнів предметом вивчення. Водночас, матеріали для вокально-хорової роботи та візуальні матеріали для виконання практичної роботи з образотворчого мистецтва (поетапні педагогічні малюнки) значно полегшують знайомство учнів з секретами музичної чи образотворчої майстерності. Таким чином, використання підручника у поєднанні з інтерактивними формами діяльності сприяє поступовій зміні типу викладання навчального предмету (з монологічного на діалогічний), а традиційні уроки-лекції перетворюються у цікаві уроки-дослідження, уроки-квести, уроки-мандрівки тощо.

Разом з тим зазначимо, що підручник – це, щонайперше, навчальне видання для учнів, педагогічний інструмент для оптимізації їх навчання. Тому педагогу важливо знайти оптимальний збалансований алгоритм використання підручника у поєднанні з іншими видами мистецької діяльності на уроках мистецтва. Адже для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування тих чи тих очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності, визначених навчальною програмою, педагогу необхідно залучати учнів до різних видів художньо-творчої діяльності, зокрема і не охопленими змістом підручника. Тому наголосимо, основним нормативним документом, що визначає зміст та вимоги освіти є навчальна програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

У основній та старшій школі пріоритетом залишається органічне впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Особливості впровадження змісту загальної мистецької освіти в основній та старшій школі, зокрема впровадження компетентнісного підходу окреслено в методичних рекомендаціях попередніх років (листи МОН від 03.07.2018 № 1/9-415 (10 клас); від 01.07.2019 № 1/11-5966 (11 клас).

Провідною ознакою сучасної освіти є тяжіння до інтегрування різного роду навчальної інформації під час викладання певної навчальної дисципліни. Загальна

мистецька освіта, надаючи варіативність щодо можливості викладання за монопредметними («Музичне мистецтво»; «Образотворче мистецтво») чи інтегрованим («Мистецтво») курсами, системно і послідовно впроваджує інтегрований підхід в освітній процес. Зокрема у початковій школі він реалізується переважно на засадах тематичної інтеграції. В основній та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо).

Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу (європейського, далекосхідного, арабо-мусульманського, індійського, африканського, американського). Таким чином, інтегрований підхід у мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в школі.

В умовах постійного збільшення обсягів різноманітної інформації, зокрема мистецької, підлітку дедалі складніше обрати найважливішу або зібрати її у цілісну картину. Тож актуальною проблемою залишається переформатування методів і прийомів навчання, в результаті чого традиційний ілюстративно-пояснювальний підхід поступово й ефективно інтегрується з діяльнісним підходом у навчанні. Це сприяє формуванню у підлітка потреби в активному здобутті нових знань та умінь, позитивного емоційного ставлення до пізнання, розвитку критичного мислення тощо.

Кожна людина від народження наділена певним потенціалом. Оптимально розкритися цей потенціал може в результаті власної, активної практичної діяльності. Водночас, доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив: наприклад, виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів, різноманітних мистецьких (в тому числі, дослідницько-пошукових) заходів, тощо. Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи) і під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва. Поступово, з року-в-рік, учні набувають досвіду обговорювати, дискутувати, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо. Творче самовираження підлітків у музичній, образотворчій чи іншій мистецькій діяльності необхідно підтримувати і розвивати, втім доцільно спрямовувати відповідно до їхніх потреб та інтересів у співі чи малюванні (зокрема, у цифровому форматі), конструюванні, фільмуванні, театралізації тощо, в тому числі, у процесі виконання різноманітних мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних). Зазначимо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Учителю доцільно допомагати учням організувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів. Важливим видом діяльності стає аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища тощо. Спрямування учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

У контексті вищезазначеного, на уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво» не рекомендуємо будь-які письмові форми робіт (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних, домашніх робіт, написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження учнів. Письмовий формат може використовуватися за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-пошукової (проєктної) діяльності, яка може бути задіяна не більше 1-2 рази на семестр.

Про впровадження в освіту особистісно-орієнтованого підходу йдеться вже багато років. В останні роки він набув особливого значення у контексті уведення формувального оцінювання. Особистісно-орієнтований підхід передбачає співпрацю та співтворчість учня та вчителя, де головною дійовою особою освітнього процесу є учень (учениця). Завдання вчителя – відстежувати динаміку його (її) розвитку, визначити особисті переваги,

досягнення у пізнавальній, художньо-творчій, іншій діяльності, тобто пізнати учня (ученицю) як особистість, розкрити та розвинути його (її) індивідуальні мистецькі здібності, задовільнити потреби, дати можливість самовиражатися через мистецтво.

Формувальне оцінювання орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня (учениці). Такий вид оцінювання триває постійно упродовж навчання дитини у школі. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп навчання, внаслідок чого вона може досягати вказаних результатів раніше або пізніше від завершення зазначеного циклу чи рівня. Тобто по суті, формувальне оцінювання – це один з педагогічних інструментів у реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті.

Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги, визначені навчальною програмою. Їх використовують: для організації постійного спостереження за динамікою формування певних умінь та навичок, що співвідносяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня (учениці). Також їх використовують для обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх опікують. Втім, для створення об'єктивності системи оцінювання, воно має враховувати показники як формувального так і підсумкового оцінювання, зокрема:

- відстежувати ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, її особистісний зріст у порівнянні з її попередніми
- досягненнями (формувальне оцінювання);
- визначити досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених навчальною програмою (підсумкове оцінювання).

У процесі підсумкового оцінювання звертаємо увагу на те, що перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності, з іншого - їх ставлення до предмету, активність та ініціативність. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програми розраховані на вивчення впродовж семестру. Тому з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета упродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню.

Оформлення сторінок журналу здійснюється відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів (наказ МОН від 03.06.2008 № 496). З-поміж домашніх завдань рекомендовані завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника тощо.

Під час виставлення тематичної оцінки враховуються усі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми.

Семестрова оцінка з мистецтва виводиться як середнє арифметичне семестрових оцінок з пізнавальної та художньо-практичної складової (обраної кількості модулів) та здійснюється округлення до цілого числа за правилами математики. (Наприклад, учень/учениця має семестрові оцінки 8 з пізнавальної складової і 9 з обраного модуля. Тоді середнє значення становитиме $(8+9):2=8,5\approx 9$. Отже, семестрова оцінка з мистецтва (профільний рівень) – 9).

У класному журналі семестрова оцінка з мистецтва виставляється без дати на сторінку «Мистецтво: пізнавальна складова» у колонку з написом «І семестр. Мистецтво»,

«І семестр. Мистецтво» та на сторінку зведеного обліку. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню відповідно до «Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів», затвердженої наказом МОН від 03.06.2008 № 496. Скоригована семестрова оцінка з мистецтва виводиться як середнє арифметичне скоригованих семестрових оцінок з усіх складових навчальної програми (пізнавальної складової та обраних модулів художньо-практичної складової) та здійснюється округлення до цілого числа за наведеним вище прикладом.

Річне оцінювання здійснюється на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок.

Навчальна та методична література з предметів освітньої галузі «Мистецтво» зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

У разі виникнення потреби в організації дистанційного навчання, звертаємо увагу, що у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників.

Отже, під час дистанційного навчання, вчителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlyashkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>

Освітня галузь «Суспільствознавство».

Історія. Правознавство. Громадянська освіта

Вільнообрані предмети

Історія

Основним документом для визначення та формулювання теми й очікуваних результатів кожного уроку, орієнтиром для добору методичних прийомів навчання, шаблоном критеріїв оцінювання результатів пізнавальних зусиль школярів слугує освітня програма закладу освіти, складовою якої є навчальна програма. Пояснювальна записка до програми визначає мету шкільної історичної освіти, окреслює й деталізує компетентнісний потенціал предмета, інтегровані, міжпредметні та предметні змістові лінії, містить указівки щодо організації навчання. У 2020/2021 навчальному році чинними є такі навчальні програми: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «**Історія України. 5-9 та 10-11 класи**» (наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 №236). Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «**Всесвітня історія. 10-11 класи**» (рівень стандарту, профільний рівень) (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.11.2017 № 1407).

Основою організації змісту історичної освіти є принципи: лінійно-хронологічної побудови навчальної історичної інформації відповідно до загальноновизнаної періодизації історії: стародавня, середньовічна, нова та новітня з акцентом на історії ХХ-початку ХХІ століть; проблемно-тематичного підходу до організації змісту навчання та відмови від країнознавчого принципу; багатовекторності - вивчення різних вимірів історії: соціального, економічного, етносоціального, політичного, культурного, релігійного, технічного, тендерного, просторовою; аналіз подій та явищ з точки зору різних суб'єктів історичного процесу та різної інтерпретації історичних подій; збалансованості у висвітленні загальнонаціональної, регіональної та локальної історії; поєднанні оглядового, тематичного та поглибленого вивчення.

Пріоритетами в змісті історичної освіти, як і раніше, залишаються: історія країн і народів, тісно пов'язаних з історією України у різні часи; антропологізація

історичного минулого, зосередження уваги на різноманітних проявах буття людини; показ поліетнічності та багатокультурності через історії людських спільнот, що населяли/населяють територію України, та їх взаємодію; виражений та неупереджений розгляд контroversійних та складних(проблемних) тем в історії України, Європи та світу; збалансований виклад політичної, соціально-економічної історії та історії культури; вивчення історії демократичних ідей, етапів становлення та розвитку інституту прав людини й громадянського суспільства. Під час викладання історії в старшій школі важливо підпорядковувати навчальні завдання актуалізації змістових ліній, які формують ціннісні та світоглядні орієнтації учнівства, як-то інформаційне середовище, екологічна безпека та сталий розвиток, громадянська відповідальність, підприємливість та фінансова грамотність, здоров'я та безпека, цінності й моральність, культурна самосвідомість. Принципово важливо не тільки включати історію України у світовий, насамперед європейський історичний та політичний контекст, але й показувати, як Україна цей контекст творила і творить. Важливо зорієнтувати старшокласників на результативну діяльність, зокрема дослідницько-пошукову і творчу роботу.

Навчальна програма з історії України та всесвітньої історії рекомендує **проведення практичних занять**, виконання навчальних проєктів, написання есе. Сьогодні на уроках історії вчителі послуговуються розмаїттям інформаційних ресурсів, Візуальні історичні джерела, аудіо-, відео-, електронні (он- чи офлайн) матеріали та засоби навчання, соціальні мережі, беззаперечно, зацікавлюють і мотивують до навчання, підвищують його якість. Важливо акцентувати увагу на пам'ятних датах : 22 листопада 2020 р. (традиційно у четверту суботу листопада) в Україні відзначається *День пам'яті жертв Голодомору*. Актуальним є також поєднання класних та позакласних заходів для активізації потенціалу педагогіки партнерства, поєднання зусиль вчителів - батьків-дітей для кращого осмислення й передачі пам'яті про голод-геноцид з погляду виховання усвідомлення цінності власної держави, демократичних свобод, а також соціальної активності та відповідальності. В умовах карантину важливо долучати учнів до Всеукраїнського конкурсу учнівських робіт імені Лідії Коваленко і Володимира Маняка. Його вже традиційно проводить Інститут історії України НАН України у співпраці з Міністерством освіти і науки України, за підтримки Науково-освітнього консорціуму вивчення Голодомору (НКЕС) при Канадському інституті українських студій Альбертського університету.

29 вересня 2019 р. в Україні відзначатиметься День пам'яті жертв Бабиного Яру, який став символом Голокосту та інших злочинів нацизму на окупованій території України та Східної Європи (за два дні 29 та 30 вересня 1941 р. у Бабиному Ярі, урочищі на північно-західній околиці Києва, розстріляли майже 34 тисячі євреїв. Тут же нацисти розстрілювали ромів, радянських військовополонених, українських націоналістів та інших «ворогів рейху»).

26 лютого з метою вшанування мужності і героїзму громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території — в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, в Україні відзначатиметься День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. 26 лютого 2014 року в місті Сімферополі відбувся мітинг на підтримку територіальної цілісності України за участю кримських татар, українців та представників інших національностей. (Указ Президента України №58/2020

18 травня 2021 р. відзначатимуться 76-ті роковини депортації кримських татар та інших народів Криму - болгар, вірмен, греків, італійців, німців, ромів (чингине). 18 травня 1944 року розпочалася радянська операція з депортації кримських татар. Цей день відзначають також як День боротьби за права кримськотатарського народу. 35 років від дати аварії на Чорнобильській атомній електростанції (26.04.1986);30 років від дати ухвалення Верховною Радою України Акту проголошення незалежності України (24.08.1991); **Впродовж кількох останніх років в Україні реалізується проєкт ПКЕХ «Вивчай та розрізняй; інфо-медійна грамотність»**, що спрямований на розвиток критичного сприйняття інформації. Інфомедійна грамотність розглядається як комплекс знань, умінь та навичок, які можна і треба розвивати не окремим предметом, а в межах фактично кожного предмета і будь-якої теми. Зокрема це стосується історії України та всесвітньої історії. По-перше, це розвиток вміння працювати з джерелами і

першоджерелами інформації, розуміння, якому джерелу можна довіряти, вміння ефективно шукати і перевіряти інформацію. Це базове вміння, яке тим не менш, може викликати труднощі у будь-якому віці, не лише у підлітків, через засилля інформації сьогодні. В рамках вправ ІКЕХ учні шукають і аналізують інформацію про історичні постаті, події, і розуміють, чому далеко не кожен сайт у видачі може бути достовірним вправи в межах історії допомагають розвивати вміння розпізнавати маніпуляції, адже історія сьогодні часто використовується для дезінформації і пропаганди, історичні факти можуть перекручуватись свідомо чи несвідомо. Як не потрапити на гачок такої неправдивої інформації і завжди спиратись на факти це те, чому учні навчаються. По-третє, велика частина вправ з історії спрямована на аналіз історичних візуальних джерела: карикатур, плакатів, листівок - учні аналізують символи та образи, і як вони можуть застосовуватись так само і сьогодні. Серед інших матеріалів рекомендовані конкретні кейси із наслідками вживання мови ворожнечі, оскільки деякі політики чи лідери думок часто застосовують мову ворожнечі та «навішування ярликів» для поляризації суспільства, нагнітання емоцій та протиріч, зокрема у соціальних мережах. Тож одержані знання допомагають учням розпізнавати таку лексику в інформаційному середовищі, не потрапляти під її вплив, і приймати рішення, ґрунтуючись на якісній інформації в першу чергу. Загалом, матеріали проекту допомагають вчителям краще розкрити навчальні теми, передбачені навчальними програмами. Використання інтерактивних методик та додаткових вправ із використанням різних сучасних методів роботи, допомагають зацікавити учнів, залучити в навчальний процес і розвинути не тільки знання теми, але й навички аналізу, критичного мислення, медіаграмотності, тощо. Також, під час виконання розроблених вправ, учні вчать презентувати, працювати в групах, створювати плакати, схеми та розвивають інші практичні навички, які будуть корисними їм у майбутньому навчанні та роботі. Матеріали, розроблені в рамках проекту, розміщені на сайті МОН.

Міністерством рекомендовано посібник «НАТО — сила, що захищає мирних громадян». Він створений задля того, щоб зробити натознавство елементом викладання історії, політології та громадянської освіти в закладах загальної середньої освіти.

З метою набуття здобувачами освіти історичної та інших компетентностей, відповідно до державних вимог до загальноосвітньої підготовки, окремою структурною складовою програми вперше стають спеціальні уроки - **практичні заняття**. Під час практичного заняття вчитель виступає як консультант у процесі самостійної роботи учнів, надаючи їм необхідну допомогу відповідно до віку та пізнавальних можливостей. Питання порядку проведення практичних занять та оцінювання їхніх результатів залишається в компетенції вчителя.

Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів. З історії не передбачено обов'язкових письмових узагальнювальних чи контрольних робіт. Формати (усні, письмові, електронні, комбіновані) завдань для уроків узагальнення та/або тематичного контролю учителі обирають на власний розсуд. У зв'язку з епідеміологічною ситуацією, що склалася в Україні, Міністерство освіти і науки України (лист МОН від 16.04.2020 № 1/9-213 «Щодо проведення підсумкового оцінювання та організованого завершення 2019-2020 навчального року») рекомендує організувати на початку 2020/2021 навчального року проведення вхідного оцінювання учнів для планування роботи із систематизації, узагальнення та закріплення навчального матеріалу, який опрацьовувався дистанційно. Тому в календарно-тематичному плануванні слід визначити для такої роботи достатньо навчального часу і оптимально ущільнити новий зміст.

Акцентуємо увагу на компетентнісному підході навчання здобувачів освіти. Формуємо історичні компетентності в інтеграції з ключовими компетентностями. Компетентнісно орієнтована концепція навчання покликана змістити наголоси у співвідношенні навчання й учіння. Зокрема, для учнів/учениць процес засвоєння і запам'ятовування знань має поступитися місцем діяльнісному пізнанню і завершуватися (у закладі загальної середньої освіти) не стільки обсягом здобутих, завчених знань, скільки сформованими вміннями, навичками, досвідом, ставленням.

Підручники, навчальні й методичні посібники (у тому числі електронні), робочі зошити з друкованою основою, зошити для контролю та/або корекції навчальних

досягнень, атласи, контурні й настінні карти, інші дидактичні та наочно-навчальні посібники, якими користуються в навчальному процесі, повинні мати гриф Міністерства освіти і науки України.

Громадянська освіта

Особливості викладання в ЗП(ПТ)О. «З прийняттям нового Закону України «Про освіту» поняття громадянської освіти отримало нормативне визначення, а відтак необхідними є подальші кроки з її впровадження...» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/710-2018-%D1%80?lang=ru> зазначено в Концепції розвитку громадянської освіти в Україні. Важливим кроком реалізації зазначеного документа у ЗП(ПТ)О є введення з 2017 р. нового інтегрованого курсу «Громадянська освіта», який викладається в системі професійно-технічної освіти на основі інтегрованого підходу в контексті професійно – практичних предметів: «Основи галузевої економіки і підприємництва», «Основи правових знань» ,просвіропейських курсів, інших предметів, курсів загальної середньої освіти та з урахування професій, які набувають здобувачі освіти. За рахунок годин робочих навчальних планів виділених на вільнообрані предмети введено курс «Моя громадянська свідомість. Запобігання корупції» (за вибором учнів), поглиблюються знання з громадянської освіти.

У 2020/2021 навчальному році чинною є навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас» для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407. Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства Навчальний предмет «Громадянська освіта» спрямований саме на розвиток та соціалізацію особистості, формування її національної самосвідомості, громадянської позиції, загальної культури, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, творчих здібностей, дослідницьких та аналітичних навичок, а також навичок життєзабезпечення та професійних якостей. Надзвичайно важливо сформулювати в молодих громадян України повагу до прав людини, плюралізму та демократії, верховенства закону, виховати в них неприйняття насильства, ксенофобії, расизму, агресії, нетерпимості.

Громадянські компетентності зазначені в документі є актуальними в освітньому процесі, мають формуватися у педагогів та учнів і базуватися на перелічених вище ціннісних орієнтирах, принципах верховенства права, демократії і надають можливість кожному брати активну участь у житті суспільства, ефективно діяти та відчувати власну приналежність до територіальної громади та держави.

Громадянські компетентності є консолідуючими в процесі вибору методів і прийомів навчання. Зміст громадянської освіти передбачає інтеграцію соціально-гуманітарних знань та орієнтацію на розв'язання практичних проблем інтегративних громадянознавчих знань. Викладачі мають реалізувати підхід “навчання через участь”, що передбачає залучення учасників освітнього процесу до діяльності, співуправління та практичного вирішення питань у колективах . В ЗП(ПТ)О набутий досвід позаурочної роботи, яка сприяє практичному відпрацюванню учнями набутих знань. В новому навчальному році методичні комісії мають організувати онлайн практичні , креативні, щорічно, тематичні тижні - заходи, які проходять інтегровано, до Дня захисника України, Міжнародного дня прав людини, прав споживача, Дня Європи в Україні. Постійно учнів залучати до проектів з вивчення історії рідного краю. Здобувачів долучати до громадських справ закладу освіти, громади, родинних проектів, волонтерства інше. Проекція програмного матеріалу на рівень місцевої громади також стане у пригоді викладачам, які викладатимуть предмет «Громадянська освіта». Уроки –зустрічі - онлайн з діями місцевих органів влади, членами громадських організацій, громадськими активістами, волонтерами, представниками засобів масової інформації, іншими цікавими людьми, які обрали активну й відповідальну громадянську позицію, екскурсії до органів влади, редакцій ЗМІ тощо активізуватимуть освітній процес, сприятимуть залученню учнів до участі у соціальних проектах місцевих громад.

Інтеграція з предметами професійно-практичної підготовки.(Основи галузевої економіки та підприємництва, Основ правознавства.) Онлайн-курс «Права людини в освітньому просторі», який рекомендований Міністерством (лист від 20.03.2019 №1/11 - 2803) має бути основою вивчення відповідного розділу навчальної програми громадянської освіти.

Інтеграція формування економічних компетентностей з громадянськими. Розвиток пізнавального інтересу до проблем економіки; формування постійної потреби в економічних знаннях; прагнення до цивілізованого підприємництва, що повинно стати засобом соціального захисту; адаптація молоді до ринкових умов господарювання.

В умовах дистанційного навчання актуальною методичною допомогою викладачам буде онлайн платформа Асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова доба » - 60 інтегрованих відеоуроків від кращих педагогів громадянської освіти України - [сайт www.citizen.in.ua](http://www.citizen.in.ua) . Кожен викладач вибудує в новому навчальному році авторську індивідуальну професійну траєкторію діяльності в досягненні спільних для освітян результатів якісної освіти.

У контексті російської інформаційної агресії особливе місце в нашому суспільстві посідає медіаграмотність. З 2015 року відбувається методологічне та кваліфікаційне забезпечення процесу упровадження медіаграмотності та методик критичного мислення до викладання суспільних дисциплін у закладі загальної середньої освіти. Посібник «Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін» та електронний посібник для вчителя «Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства» сприятиме набуттю медіаграмотності та навичок критичного мислення здобувачів освіти під час вивчення курсу «Громадянська освіта» та інших суспільствознавчих курсів. На базі онлайн-бібліотеки з медіаосвіти АУП з вересня 2013 є портал «Медіаосвіта та медіаграмотність »до використання якого буде позитивом залучення учнів.

Вільнообрані предмети

(за вибором учнів, з урахування ресурсів і методичних можливостей ЗП(ПТ)О)

Особливості викладання відображено в Листі НМЦ ПТО «Про предмети що вільно обираються в структурі робочих навчальних планів ЗП(ПТ)О» від 28.05.2020р. № 13/4-220

На підставі наказу Міністерства освіти і науки України від 13.10.2010 р. № 947 «Про затвердження типової базисної структури навчальних планів для підготовки кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах», листа Департаменту професійної освіти Міністерства освіти і науки України від 30.03.2017р. № 3-239 на предмети, що вільно обираються, відводиться від 25 до 45 годин один раз за повний курс, в залежності від тривалості терміну навчання.

На даний час МОН для використання в закладах загальної середньої освіти, а отже і в ЗППТО, рекомендує наступні предмети з якими Ви можете познайомитись за посиланням:

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-Vdw-zmA/edit?ts=5a364195#gid=337295027>

З навчальними програмами з предметів що вільно обираються для закладів загальної середньої освіти, які рекомендовані Міністерством освіти і науки Ви можете ознайомитись за посиланням:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-kursiv-za-viborom-fakultativiv>

- «**Моя громадянська свідомість. Запобігання корупції**» для учнів 9-11-х класів, всіх закладів загальної середньої освіти (17 годин) Програма МОН.

- «**Технологія сучасного виробництва**». Навчальна програма курсу за вибором для 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти. (Схвалено для використання в закладах загальної середньої освіти (лист Інституту модернізації змісту освіти МОНУ лист від 14.08.2018 № 22.1/12-Г-746)

- «**Українознавство**» - курс розвитку національної ідентичності, приналежності до громадянства України. (Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних

закладах (лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України від 03.07.2014 р. № 14.1/12-Г-1058)

- **«Проектування і конструювання об'єктів техніки» (Замість раціоналізаторства)**

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах (лист Інституту модернізації змісту освіти МОНУ лист від 03.07.2019 № 22.1/12-Г-534)

- **«Проектування виробів в етностилі» (творчий курс замість раціоналізаторства)** (Міністерство освіти і науки. Інститут педагогіки НАПН України Схвалено для використання в закладах загальної середньої освіти (лист Інституту модернізації змісту освіти МОНУ лист від 03.07.2019 № 22.1/12-Г-532)

- **«Фінансова грамотність. Фінанси. Що, чому, як»** (35 год.) для закладів загальної середньої освіти (автори Сможенко Т.С., Кузнєцова О.Я.) ДВНЗ Університет банківської справи. Лист МОН від 28.05.19р. № 1/11- 4995

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi-pidruchniki-ta-navchalno-metodichni-posibniki-rekomendovani-mon/navchalni-materiali-finanova-gramotnist-finansi-sho-chomu-yak-dlya-uchniv-10-11-klasivv>

Програми курсів за вибором психологічного спрямування та боротьба з булінгом в закладах загальної середньої освіти :

-<https://imzo.gov.ua/psycholohichnyj-suprovid-ta-sotsialno-pedahohichna-robota/fakultatyvy/>

Майданик Л.Ю. Курс за вибором «Психологія життєвого успіху» 10 клас

Майданик Л.Ю. Курс за вибором «Психологія сімейних стосунків» 11 клас

Лозова К.С. Програма факультативного курсу «Знай та розвивайся»(про відносини в учнівському середовищі та шляхи подолання негативних явищ.)

-Інститут модернізації змісту освіти рекомендує:

<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/16NyRYEKgeQ4T5BE68La-s2gn0q2MPyIWSWx-VdwzmA/edit?ts=5a364195#gid=337295027>

-**«Взаємини України та Європейського Союзу»** (актуальна тема з огляду на участь ЗП(ПТ)О в програмах ЄС для профтехосвіти України)

Навчальна програма спеціалізованого курсу. (автори Кудрашов А.М.,Гев'юк У.Ю.) Чернівецький ОППО. Лист ІМЗО від 15.07.2019р.22. 1/ 12-Г-681

<http://old.ippobuk.cv.ua/index.php/varietyvna-skladova>

-**« Сучасні процеси європейської інтеграції» .**

<https://sites.google.com/site/virtualnijkabinetpravoznavstva/home>

- **« Інтеграція України до ЄС» Сайт ДНУ ім.О. Гончара**

http://www.dnu.dp.ua/docs/vybir/fmecon/program_5a76329d3521e.pdf

-**«Навчальна програма курсу за вибором «Основи кібербезпеки».** (актуально в умовах інформаційних воєн локального та глобального характеру), (автори Войцеховський М.О., Гапонок Ю.М., Проценко Т.Г.)

Лист ІМЗО від 06.06.2019р.№ 22.1/12-Г- 32

https://innaterletska.blogspot.com/p/blog-page_47.html?m=1

https://docs.google.com/document/d/1WknydVn9IVF41Zq-SPtTQwRC61nmLzTL_V_Klf3QQ6k/edit

В кожній навчальній групі здобувачам освіти може бути запропоновано курс розвивального, творчого формату. Без дублювання (часткових повторів) теоретичного матеріалу предметів професійної та загальноосвітньої підготовки.

Зміст програми можливо компонувати (не порушуючи послідовність та логічність викладу матеріалу) у відповідності до кількості виділених навчальних годин, затверджуючи на засіданні МК та/або педагогічній раді.

Також повідомляємо, що педагогічні працівники ЗП(ПТ)О можуть розробляти авторські курси, які повинні бути розглянуті на педраді навчального закладу, отримати рекомендації Навчально-методичної ради НМЦ ПТО та гриф МОН через рішення/протокол науково-методичної ради Інституту модернізації змісту освіти.

Доступ до ресурсів на допомогу викладачу суспільних дисциплін:

1. <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>

«Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах ЗСО у 2020-2021н.р. Лист МОН від 11.08.2020р. № 1/9-430

2. <https://nus.org.ua/news/dyvitsya-metodychni-rekomendatsiyi-vykladannya-predmetiv-u-2020-2021-navchalnomu->

[rotsi/?fbclid=IwAR2t9l6MkKfMV7bpcOBOZGzUoOZFRMD56t3NdOPyVPc5QCFChl0y9EDvS14](https://nus.org.ua/news/dyvitsya-metodychni-rekomendatsiyi-vykladannya-predmetiv-u-2020-2021-navchalnomu-rotsi/?fbclid=IwAR2t9l6MkKfMV7bpcOBOZGzUoOZFRMD56t3NdOPyVPc5QCFChl0y9EDvS14)

Сайт НУШ. Роз'яснення Листа МОН від 11.08.2020р. № 430

3. <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

Сайт ІМЗО. Переліки навчальної літератури ,програм,інш. (за навчальними роками 2015-2020 суспільні дисципліни)

4. [imzo.gov.ua /2020/07/24/lyst-mon-vid-22-07-2020-1-9-394-pro-pereliky-navchal-noi-literatury-rekomendovanoi-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-dlia-vykorystannia-u-zakladakh-osvity-u-2020-2021-navchal-nomu-rotsi/](https://imzo.gov.ua/2020/07/24/lyst-mon-vid-22-07-2020-1-9-394-pro-pereliky-navchal-noi-literatury-rekomendovanoi-ministerstvom-osvity-i-nauky-ukrainy-dlia-vykorystannia-u-zakladakh-osvity-u-2020-2021-navchal-nomu-rotsi/)

Лист МОН від 22.07.2020 № 1/9.394 Про перелік літератури, рекомендованої МОН України для використання у закладах освіти у 2020-2021н.р.

5. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2019/06/skarbi-2019.pdf>

Щодо використання фільму «Скарби української державності» Лист МОН від 05.06.2019р. № 1/9-356

6. https://osvita.ua/vnz/high_school/72285/

Що таке MOODL навчання

7. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi>

На допомогу викладачеві історії .

8. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi>

Про події в Україні 2014-2019р.р.

9. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/Tomo s.pdf> Лист МОН № 1/9-90 від 25.02. 2019р. «Про історію Православної Церкви України»

10. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciynna%20osvita-2020.pdf>

МОН . «Про дистанційне навчання в школі».

11. <https://sites.google.com/site/prostoistoria/distancijne-navcanna/10-klas/istoria-ukraieni>

Сайт викладача громадянської освіти. (поділитися досвідом дистанційного навчання)

12. <https://if.npu.edu.ua/component/content/article/4242-uncategorised/439-seminar-profesijj-portret-vchitelja-istorii-hhi-st> Вчитель історії ХХІ століття

13. <https://nus.org.ua/news/yak-rozpovisty-uchnyam-zvidky-braty-informatsiyu-dyvitsya-posibnyk-z-mediagramotnosti/>

сайт МОН. Нова українська школа, розділ № 3 , громадянська освіта.

Практичний посібник медіаграмотності - 2020р. для педагогів,учнів, батьків (спільний проект МОН, АУП та Канади) Викладачу історії, громадянської освіти - сертифікат від МОН - як підвищення кваліфікації. Проведи урок у дистанційному режимі. Підвищення кваліфікації від МОН – отримай сертифікат.

Проведи Урок за розробленою темою:"Як розповісти учням, звідки брати інформацію" – дивіться посібник з медіаграмотності"

https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/POSIBNYK_Osvitni-praktyky-iz-zapobigannya-infodemiya2.pdf

14. <https://wirnasuspnauk.blogspot.com/> Блог керівника секції історії, суспільних дисциплін та вільнообраних предметів НМЦ ПТО на допомогу викладачам .

Освітня галузь «Математика»

У 2020/2021 навчальному році 10-11 класи вивчатимуть математику за навчальною програмою, затвердженою наказом МОН від 23.10.2017 № 1407 – для 10-11 класів: «Рівень

стандарту. 10-11 класи». Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням <https://goo.gl/fwh2BR>.

Навчальну програму укладено на компетентнісній основі. Розставлені наголоси на формування практичних навичок для подальшого їх застосування в реальному житті замість опрацювання великого об'єму теоретичного матеріалу без можливості його застосування на практиці. Вивчення математики спрямоване не лише для розвитку математичної компетентності, а й інших ключових компетентностей. У програмах наведено таблицю з переліком ключових компетентностей і завданнями, покладеними на розвиток математичної освіти.

У 2018 році Україна вперше взяла повноцінну участь у дослідженні PISA-2018. Кожне дослідження PISA має провідну компетентність, яка досліджується глибше за інші. Для PISA-2021 провідною стане математична.

Указом Президента України від 30.01.2020 № 31/2020 оголошено 2020/2021 н. р. *Роком математичної освіти в Україні.*

Ураховуючи «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» (<https://cutt.ly/OyFqD0w>), пропонуємо, приділити більше уваги прикладній спрямованості математики, використовувати завдання, спрямовані на розвиток умінь бачити математику в реальному світі, застосовувати вивчені формули та способи розв'язування математичних задач для досягнення особистих (повсякденних, життєвих) цілей і потреб. Акцентувати також увагу не тільки розв'язування задач на відсоткові розрахунки, на прийняття рішень стосовно особистих і колективних фінансових питань та задач практичної спрямованості тощо, а й завданням, у яких необхідно пояснити або обґрунтувати власну думку, спираючись на результати виконаних розрахунків, довести або спростувати твердження на підставі отриманих результатів обчислень. Використовувати завдання на аналіз графіків і діаграм, розшифрування представлених на них даних, пояснення їх. Для розвитку вмінь учнів розв'язувати геометричні задачі «практичної» спрямованості можна рекомендувати учителям більше уваги приділяти формуванню в учнів/учениць умінь і навичок будувати й досліджувати найпростіші математичні моделі реальних об'єктів, процесів і явищ, інтерпретувати та оцінювати результати; прогнозувати в контексті навчальних та практичних задач; використовувати математичні методи в життєвих ситуаціях. Також під час роботи з учнями на уроках математики варто звертати увагу на такі комплексні завдання, для виконання яких необхідно поєднувати як алгебраїчні, так і геометричні знання й уміння.

Рекомендуємо використовувати в роботі матеріали вебсайта PISA (<http://pisa.testportal.gov.ua/>), зокрема, «10 запитань від учителів математики ... і як PISA може допомогти відповісти на них». Окрім того, пропонуємо для роботи періодичні фахові видання «Математика в рідній школі», «Математика», «Математика в школах України».

У 2021 році випускники закладів освіти, які здобуватимуть повну загальну середню освіту, обов'язково складатимуть державну підсумкову атестацію у формі ЗНО з математики. Зміст сертифікаційної роботи з математики визначатиметься Програмою зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з математики, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, що затверджена наказом МОН від 04.12.2019 № 1513.

Для проведення ДПА з математики у 2021 році буде розроблено два варіанти сертифікаційних робіт:

- рівня стандарту. Тестовий зошит складатиме 28 завдань різних форм, на виконання яких відведено 150 хвилин;
- рівня стандарту та профільного рівня. Тестовий зошит із 34 завданнями, на виконання яких відведено 210 хвилин.

Випускники, які вивчали математику на рівні стандарту і не планують використовувати результати з математики для вступу до закладів вищої освіти, отримають

тільки оцінку за шкалою 1–12 балів за виконання завдань сертифікаційної роботи рівня стандарту. Випускники, які вивчали математику на рівні стандарту і планують використовувати результати ЗНО з математики під час вступу до закладів вищої освіти, виконуватимуть усі завдання сертифікаційної роботи з математики рівня стандарту та профільного рівня, а як оцінка ДПА буде зараховано результат за виконання завдань 1-26, 30, 31. Такі учасники отримають результати за шкалою 1–12 балів (ДПА рівня стандарту) і 100-200 балів за рейтинговою шкалою зовнішнього незалежного оцінювання.

Демонстраційні варіанти сертифікаційної роботи з математики на сайті Українського центру оцінювання якості освіти у розділі «ЗНО-2021» розміщено за покликанням <http://testportal.gov.ua/zno-2021/>.

Освітня галузь «Природознавство» Біологія

У 2020/2021 навчальному році навчання біології в закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

Програма з біології і екології для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти: **рівень стандарту**, затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407. Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://goo.gl/fwh2BR>);

Розподіл годин у програмах є орієнтовним. Це дає право вчителю творчо підходити до реалізації їх змісту, самостійно обирати послідовність розкриття навчального матеріалу в межах одного навчального року, але так, щоб не порушувалась логіка його викладу, змінювати орієнтовну кількість годин, передбачених програмами для вивчення тем або розділів, та визначати час проведення шкільних екскурсій, використовуючи для цього резервні години або години навчальної практики, добирати об'єкти для вивчення та включати в зміст освіти приклади зі свого регіону. Резервні години можуть бути використані для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання результатів навчання учнів.

Учителям біології необхідно запроваджувати в практику педагогічні технології, які дозволяють ефективно реалізовувати вимоги Концепції НУШ: технології критичного мислення, проблемно-діалогічного навчання, проєктні технології тощо. Безперечною вимогою часу є освоєння комп'ютерних технологій, можливостей цифрових лабораторій (цифрових вимірювальних комплексів), що не тільки дозволяє інтенсифікувати діяльність вчителя та учня, а й виділити суттєві ознаки біологічних об'єктів, явищ, урізноманітнити контроль навчальних досягнень.

Пропонуємо до уваги вчителів біологічні інтернет-ресурси:

- Вчені-лауреати Нобелівської премії/ [Електронний ресурс.]
<http://nobelprize.org> .
- Моя наука/ [Електронний ресурс.] <http://my.science.ua> .
- Цікаві біологічні статті/ [Електронний ресурс.]
<http://www.naturalist.if.ua/> .
- Онлайн-курс «Автостопом по біології»/ [Електронний ресурс.]
<https://cutt.ly/UyFq4s5> .
- Добірка корисних онлайн-ресурсів «Біологія дистанційно»/
[Електронний ресурс.] – <https://cutt.ly/wyFq6hD> .
- 3D Human Anatomy/ [Електронний ресурс.] – <http://www.3dscience.com/>
- Microbiology Online/ [Електронний ресурс.]
– <http://microbiologyonline.org> .

Важливою складовою біологічної освіти є формування екологічного мислення і відповідальної поведінки в довкіллі.

В умовах поширення на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 необхідно надавати дітям достовірну інформацію та науково-обґрунтовані факти про коронавірус для того, щоб зменшити страхи та занепокоєність через хворобу, а також підтримувати здатність учнів долати

вторинні ефекти розповсюдження вірусу на їхні життя. Практичні поради «Як вчителі можуть говорити з учнями про коронавірус (COVID-19)» наведено на сайті ЮНІСЕФ і сайті НУШ.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та ГО «Смарт освіта» за підтримки Міністерства освіти і науки України розробили дистанційні уроки з біології про коронавірусну інфекцію COVID-19. Методичні рекомендації для вчителів та навчальні матеріали для учнів опубліковано на сайті НУШ.

Розроблено чотири версії уроків для 9-10 класів. Їх створено з можливістю проведення через відеозв'язок або без нього – за умов обмеженого доступу до інтернету чи гаджетів. Кожен урок містить методичні рекомендації для вчителя біології, а також навчальні матеріали для учнів – ілюстрації з поясненнями, інтерактивні вправи, тести, навчальне відео. Інтерактивні завдання учні можуть виконати самостійно або разом із батьками. Повторити вивчене у попередні роки про віруси та хвороби людини, які вони спричиняють, шляхи поширення й способи профілактики, поглибити знання про вірус SARS-CoV-2 та хворобу COVID-19 можна в темі «Біорізноманіття» (10 клас) за матеріалами навчального посібника «Освітні практики із запобігання інфодемії, або Як не ізолюватися від правди», підготовленому Академією української преси та ГО «Інтерньюз-Україна» у партнерстві з Міністерством освіти та науки України для розвитку критичного мислення та навичок медіаграмотності у школярів (file:///C:/Users/Felcast/Downloads/posibnyk_osvitni_praktyky_iz_zapobigannya_infodemiyi_2%20(1).pdf).

У зв'язку із дистанційною формою освітнього процесу у березні – червні 2019/2020 навчального року (під час карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) пропонуємо у 2020/2021 навчальному році навчання біології у 10-11 класах розпочати із повторення матеріалу попереднього класу навчання. Для цього доцільно використати резервні години і передбачити у календарно-тематичному плануванні кількість навчальних годин на тему «Повторення», яка не передбачена навчальними програмами. Зосередити увагу необхідно на ключових питаннях, важливих для розуміння біологічної картини світу і формування предметної компетентності. Плануючи повторення слід врахувати, що частину лабораторних досліджень і практичних робіт, передбачених навчальними програмами, учні виконували під час карантину на дистанційному навчанні. З огляду на зазначене, під час повторення доцільно виділити навчальний час для проведення тих робіт, які забезпечують формування практичних навичок, важливих для подальшого вивчення біології.

Організація освітнього процесу у 2020/2021 навчального році має реалізуватися також з урахуванням результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, у якому Україна брала участь вперше. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 містить рекомендації щодо подальшого розвитку освіти в Україні в коротко та довгостроковій перспективі (режим доступу <https://testportal.gov.ua/zvitydani-4/>).

Слід врахувати, що дослідження PISA не перевіряє, чи засвоїли учні зміст освітньої програми або певної навчальної програми. Це дослідження оцінює наскільки учні здатні використовувати здобуті знання, уміння та навички в реальному житті. Кожне дослідження PISA має провідну компетентність: для PISA-2018 була читацька грамотність, для PISA-2021 стане математична, для PISA-2024 – природничо-наукова компетентність.

У цьому контексті потрібним є також включення матеріалів різних масмедіа в навчання біології. Окрім основної мети — наближення навчального матеріалу до реалій повсякдення, таке включення сприятиме освіті в питаннях медіаграмотності. Новинні сайти, соціальні мережі, відео (як авторське, так і комерційне, як публіцистичне, так і художнє) часто містять біологічні помилки, некоректні формулювання, плутанину і зрештою брехню («фейки»). Тому такі джерела є чудовим матеріалом для використання на уроках із метою навчання як біології, так і медіаграмотності. Як показує досвід, це дозволяє значно підвищити інтерес здобувачів освіти до навчального процесу й

матеріалу, що вивчається. Зробити уроки більш цікавими для учнів, розвивати в них не лише предметні компетентності, але й медіаграмотність допоможе посібник «Медіаграмотність на заняттях з біології. Навчальне видання» (режим доступу: <https://www.aup.com.ua/mediagramotnist-na-zanyattyakh-zbiolo/>).

Також учнівство може бути залучене до онлайн-спілкування з науковцями, у наукове моделювання (наприклад, у наукових іграх «EteRNA» та «FoldIt»), створення власних біологічних медійних ресурсів й відео тощо. Це сприятиме як самореалізації, так і кращому розумінню ролі медійних ресурсів (зокрема, й наукових) у щоденному житті.

З електронним варіантом методичних рекомендацій можна ознайомитись на сайті Інституту педагогіки НАПН України (http://undip.org.ua/news/labrary/metod_rekom_detail.php&ID=9825) та в Електронній бібліотеці НАПН України (<http://lib.iitta.gov.ua>).

Методичні рекомендації щодо викладання біології/біології і екології в 6-11 класах містяться в інструктивно-методичних листах Міністерства освіти і науки України, підготовлених до використання у 2014/2015, 2015/2016, 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 та 2019/2020 навчальних роках.

Географія

Організація освітнього процесу з географії в 2020/2021 навчального році буде враховувати дві знакові події, а саме: оприлюднення в грудні 2019 року Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 (далі- Національний звіт) (режим доступу <http://testportal.gov.ua/>), який містить рекомендації щодо подальшого розвитку освіти в Україні в коротко- та довгостроковій перспективах та завершення громадського обговорення і прийняття Державного стандарту базової середньої освіти, який враховуватиме інформацію, яка отримана в межах дослідження PISA.

Так, у 2020/2021 навчальному році з вересня 2020 року учні 10-11 класів вивчатимуть географію на рівні стандарту (52 години, 1,5 години на тиждень - 10 клас) та (35 годин, 1 год. на тиждень - 11 клас). Режим доступу: (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/navchalniprogrami/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>) , використовуючи методичні рекомендації, розроблені МОН спільно з ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Національною академією педагогічних наук України (лист МОН від 01.07.2019 № 1/11-5966). (URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u137/2019_mon_metodychni_rekomendaciyi_27-06.pdf).

Сьогодні перед учителем географії поставлено складне методичне завдання – реалізувати на практиці компетентнісний підхід. У географічній освіті це інноваційний напрям, що дає можливість по-новому сприйняти і зрозуміти важливе методичне питання – «з якою метою вчити школярів географії?». Інструментом забезпечення успіху навчання географії має стати наскрізне застосування в освітньому процесі інформаційно комунікаційних технологій (ІКТ) (мультимедійні презентації, інтерактивні дошки, електронні словники, довідники, енциклопедії та ін. засоби навчання, аудіо-, відео-техніка, Інтернет-ресурси і т.п.). Сучасний учитель вибирає серед, описаних у методичній літературі технологій і методів, до прикладу: «перевернутий клас», «подієва освіта» «гейміфікація», «бріколаж», змішане навчання (blended learning гібридне)), система управління навчальним процесом (LMS), «хмарне» навчання», «скрайбінг» «кейс-метод» та інших, той, який органічно поєднується з особливостями змісту теми, що вивчається, індивідуальними особливостями учнів та їх підготовкою.

Оцінюючи результати навчально – пізнавальної діяльності учнів з географії, необхідно урізноманітнювати завдання, враховуючи всі рівні когнітивного домену. Рекомендовано також при формуванні завдань для визначення рівня навчальних досягнень використати досвід міжнародного дослідження PISA, яка є «законодавицею» у створенні завдань, що їх найчастіше називають компетентнісно орієнтованими. Компетентнісно орієнтовані завдання мають розгорнутий стимул .

Виконання аналітичних завдань та досліджень, спрямованих на розвиток умінь і навичок роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації, розв'язання географічних, екологічних й соціально-економічних задач, здійснення порівняльного аналізу, що пропонуються під час виконання програмних практичних робіт, через які реалізується практична спрямованість курсу, стануть важливою формою і засобом перевірки та оцінювання результатів навчання, які є обов'язковими для всіх учнів класу.

Обов'язковими для оцінювання у кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя. Письмові роботи з географії у тому числі тематичні, що виконуються протягом семестру, після завершення вивчення теми, можуть виконуватися у різному форматі.

Підсумкова (контрольна) робота, одна на рік готується вчителем (рекомендовано тестовий формат з картографічним завданням), виконується письмово і є обов'язковою. Для запобігання перевантаженню учнів, час проведення підсумкових (контрольних) робіт визначається загальношкільним графіком, складеним заступником директора освітнього закладу за погодженням із вчителем.

Важливим залишається питання – робота з комп'ютерними симуляціями та імітаційними параметризованими моделями. Наступна PISA буде «електронною», а не «паперовою», тож треба готуватися до роботи з такими завданнями, адже геосервісів (Wikimapia (wikimapia.org); Google Maps (maps.google.com); Google Earth (earth.google.com) та ін), що надають інструменти для роботи з географічними даними та дозволяють користувачеві ознайомлюватися з різними країнами світу і навіть віртуально подорожувати; шукати різні об'єкти на карті Землі, переглядати, коментувати, доповнювати світлинами у наш інформаційний час достатньо.

«Список навчальних програм, підручників та посібників для закладів загальної середньої освіти, яким надано гриф Міністерства освіти і науки України або схвалення для використання в закладах загальної середньої освіти» включає необхідне для успішного навчання навчально-методичне забезпечення та розміщується на офіційному сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» за покликанням: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>)

Також інформуємо, що на цьому ж сайті у розділі «Електронна бібліотека», крім електронних версій підручників з географії (режим доступу:

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>), розміщено науково-популярне видання серії «Шкільна бібліотека» «Унікальні сторінки географії».

Вчителі-географи й цього навчального року можуть отримати фахову підтримку, що надають традиційно науково-методичний журнал «Географія та економіка у рідній школі» Міністерства освіти і науки України, журнал «Географія. Книжковий додаток», науково-популярний журнал з природничих дисциплін «Колосок», а також газета «Красзнавство. Географія. Туризм», що відображають виклики та тенденції у географічній освіті. Сторінки видань знайомлять з ідеями та найкращим досвідом педагогічних працівників за всіма напрямками освітніх трансформацій.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інші джерела:

1. Географіка. Географічний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/metodika_vikladannja_geografiji/35 .

2. Інтернет на користь: онлайн-ресурси для вивчення географії

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://naurok.com.ua/post/internet-na-korist-onlayn-resursi-dlyavivchennyageografi>

3. Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі у закладах загальної середньої освіти з навчанням українською мовою у 2019/20 навчальному році [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, 2017. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>

4. PISA: природничо-наукова грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко, С. А. Новікова; перекл. К. Є. Шумова. – Київ, 2018. – 119 с.

5. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. :М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В.Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін. ; Український центр оцінювання якості освіти. – Київ : УЦОЯО, 2019. – 439 с.

6. Уроки PISA -2018: Природничо-наукова грамотність і як її розвивати /авт. О. Козленко, Інституту педагогіки НАПН України ж-л «Біологія і хімія в рідній школі». — 2020. – № 1 – 8 стор.

Хімія

Навчання хімії у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

10 – 11 класи:

Програма з хімії для 10–11 класів закладів загальної середньої освіти. Рівень стандарту (затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://goo.gl/fwh2BR>)

У програмах не зазначено розподіл годин за темами. Заради досягнення запланованих результатів навчання учитель самостійно визначає час, необхідний для вивчення певної теми, зважаючи на умови функціонування закладу освіти і навчальні можливості учнів. Учитель також може обґрунтовано змінювати порядок вивчення тем і окремих питань у межах одного класу але так, щоб не порушувалась логіка викладу навчального матеріалу. Перенесення вивчення тем із одного класу до іншого не дозволяється.

Варіативна складова навчальних планів до типових освітніх програм може використовуватись на підсилення предметів інваріантної складової. У такому разі розподіл годин на вивчення тієї чи іншої теми навчальної програми здійснюється вчителем самостійно і фіксується у календарно-тематичному плані, який погоджується керівником закладу освіти чи його заступником. Вчитель записує проведені уроки на сторінках класного журналу, відведених для навчального предмета, на підсилення якого використано зазначені години.

Одним із шляхів диференціації та індивідуалізації навчання є впровадження в шкільну практику системи курсів за вибором та факультативів, які реалізуються за рахунок варіативного компонента змісту освіти і доповнюють та поглиблюють зміст навчального предмета. Зміст програм курсів за вибором і факультативів як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік цієї навчальної літератури постійно оновлюється, його розміщено за посиланням <https://goo.gl/TnGiJX> .

Звертаємо увагу, що електронні версії підручників з хімії закладів загальної середньої освіти розміщені в електронній бібліотеці ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://lib.imzo.gov.ua/>)

У зв'язку із дистанційною формою освітнього процесу у березні – червні 2019/2020 навчального року (під час карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) пропонуємо у 2020/2021 навчальному році навчання хімії у 8-11 класах розпочати із ґрунтового повторення матеріалу попереднього класу навчання. Для цього доцільно використати резервні години і збільшити кількість навчальних годин на вивчення теми «Повторення», яка передбачена навчальними програмами. Плануючи повторення слід врахувати, що частину лабораторних дослідів і практичних робіт, передбачених навчальними програмами, учні виконували під час карантину на дистанційному навчанні. Тому під час повторення доцільно виділити навчальний час для проведення таких робіт, з метою формування відповідних практичних навичок. Виконання практичних робіт оцінюється обов'язково у всіх учнів. Виконання лабораторних дослідів може оцінюватись вибірково.

Вивчення хімії спрямоване на формування у випускників наукового світогляду, хімічної культури як складника загальної культури сучасної людини і розвитку їхнього творчого потенціалу задля успішної соціалізації в сучасному суспільстві.

Предметна хімічна компетентність учнів є складником ключової компетентності у природничих науках і технологіях. Предметна компетентність означена такими компонентами: знанневим (пізнавальним), діяльнісним (поведінковим) і ціннісним (мотиваційним). Змістове наповнення цих компонентів розкрито в рубриці програми «Очікувані результати навчання».

Перелік очікуваних результатів навчання – орієнтир вчителя на досягнення мети освітнього процесу. Основним завданням кожного уроку має стати досягнення певного результату навчання.

Ефективність освітнього процесу можна підвищити завдяки застосуванню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, цифрових лабораторій/вимірювальних комплексів тощо. Це сприятиме активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої самостійності в опануванні знань, посиленню позитивної мотивації навчання та дозволить формувати інформаційно-цифрову компетентність. Електронні освітні ресурси дають змогу унаочнити навчальний зміст, зокрема той, що стосується внутрішньої будови речовин чи хімічних процесів, недоступних для спостереження в умовах шкільної лабораторії.

Зробити уроки більш цікавими для учнів, розвивати в них не лише предметні компетентності, але й медіаграмотність допоможе посібник «Медіаграмотність на заняттях з хімії. Навчальне видання»

(file:///C:/Users/Felcast/Downloads/mediagramotnist_chemistry_2020.pdf).

Організація освітнього процесу у 2020/2021 навчального році має реалізуватися також з урахуванням результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, у якому Україна брала участь вперше.

Методичні рекомендації щодо викладання хімії в 7-11 класах містяться в інструктивно-методичних листах Міністерства освіти і науки України, підготовлених до використання у 2015/2016, 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 та 2019/2020 навчальних роках.

Фізика

Навчання фізики у 2020/2021 навчальному році у 10 - 11 класах, відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН 20.04.2018 № 408 (в редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493) вивчається базовий предмет «Фізика і астрономія». Вивчення цього предмета може здійснюватися у двох варіантах:

1) як два окремі предмети - «Фізика» (за програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В. М.), «Астрономія» (за програмою авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. Я.); у такому разі у навчальному плані (класному журналі) зазначаються два предмети (окремо фізика і окремо астрономія); у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляються оцінки з двох предметів;

2) як один предмет «Фізика і астрономія» (за програмою авторського колективу під керівництвом Ляшенка О. І.); у такому разі можливе послідовне або паралельне вивчення фізичного і астрономічного складників, а розподіл годин між ними здійснюється відповідно до навчальної програми; у навчальному плані зазначається один предмет (фізика і астрономія); у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляється одна оцінка; у класному журналі облік здійснюється окремо для фізичного і астрономічного складників, семестрова/річна оцінка виставляється на сторінці фізики з урахуванням тематичних оцінок з астрономії.

Програми для 10-11 класів розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalnaserednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

Навчальні програми не містять фіксованого розподілу годин між розділами і темами курсу. У програмах наведена лише тижнева і загальна кількість годин на вивчення предмета. Розподіл кількості годин, що відводиться на вивчення окремих розділів, тем, визначається викладачем. Також викладач самостійно визначає порядок вивчення тем та місце проведення лабораторних робіт, лабораторних практикумів, практикумів з розв'язування задач тощо.

Навчальними програмами з фізики визначено перелік демонстраційних експериментів та лабораторних робіт, необхідних для забезпечення реалізації Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Водночас учитель, зважаючи на матеріальну базу фізичного кабінету закладу освіти, може замінювати окремі роботи рівноцінними, використовувати різні варіанти проведення їх (у тому числі віртуальну демонстрацію фізичного досліду), доповнювати цей перелік іншими дослідженнями або короткочасними експериментальними завданнями, об'єднувати кілька робіт в одну залежно від обраного плану вивчення певної теми. Окремі лабораторні роботи можуть виконуватись учнями або як домашні завдання або як учнівські навчальні проєкти, а також виконуватись з використанням цифрових лабораторій (цифрових вимірювальних комплексів), комп'ютерних моделей, віртуальних симуляцій і віртуальної фізичної лабораторії. Разом з тим, в освітньому процесі модельний віртуальний експеримент не може в повній мірі замінити лабораторні роботи, які виконуються з використанням реального обладнання.

Важливим засобом формування предметної та ключових компетентностей під час вивчення фізики є навчальний фізичний експеримент, який реалізується у формі демонстраційного й фронтального експерименту, робіт лабораторного практикуму, домашніх дослідів і спостережень. Завдяки навчальному експерименту учні оволодівають досвідом практичної діяльності людства в галузі здобуття фактів та їхнього попереднього узагальнення на рівні емпіричних уявлень, понять і законів. Експеримент виконує функцію методу навчального пізнання, завдяки якому у свідомості учнів утворюються нові зв'язки та відношення, формуються суб'єктивно нові особистісні знання, а також дидактично забезпечує процесуальну складову навчання фізики й формує в учнів експериментальні вміння й дослідницькі навички.

Організуючи освітній процес, викладачу варто пам'ятати, що компетентісно зорієнтоване навчання передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, на формування умінь і навичок, на вироблення й розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, наявні неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причино-наслідкові зв'язки, коли не спрацювають типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів формування компетентності, здатності діяти в конкретних умовах і досягти результату.

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними вміннями та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами експериментальної діяльності (експериментальні завдання, домашні дослідження й спостереження, навчальні проєкти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити. Отже, якщо учень/учениця був/ла відсутній/я на уроці, на якому виконувалась фронтальна лабораторна робота, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково. Головне, щоб упродовж вивчення розділу учень/учениця показали свої експериментальні вміння й навички в інших видах роботи.

У процесі навчання фізики ефективним засобом формування компетентностей є також і навчальні проєкти. Під час виконання яких вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати

власні судження, виявляти компетентність. У проєктній діяльності важливо зацікавити учнів здобуттям знань і навичок, які знадобляться в житті. Для цього необхідно зважати на проблеми реального життя, для розв'язання яких учням потрібно застосовувати здобуті знання.

Упродовж року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). За бажанням учні можуть брати участь і виконувати кілька проєктів. Захист навчальних проєктів, обговорення, узагальнення та оцінювання отриманих результатів відбувається на спеціально відведених заняттях. Окрім оцінювання продукту проєктної діяльності, необхідно відстежувати і його психолого-педагогічний ефект: формування особистісних якостей, самооцінки, уміння робити усвідомлений вибір й осмислювати його наслідки. Оцінки за навчальні проєкти виконують стимулюючу функцію, можуть фіксуватися в портфоліо і враховуються в тематичному оцінюванні.

Важливою ділянкою роботи в системі навчання фізики є розв'язування задач. Задачі різних типів можна ефективно використовувати для розвитку інтересу, творчих здібностей і мотивації учнів до навчання фізики, під час постановки проблеми, що потребує розв'язання, у процесі формування нових знань, вироблення практичних умінь учнів, з метою повторення, закріплення, систематизації та узагальнення засвоєного матеріалу, для контролю якості засвоєння навчального матеріалу чи діагностування навчальних досягнень учнів тощо.

Необхідними складниками освітнього процесу з фізики є навчальні екскурсії. Кількість екскурсій та час проведення їх визначаються викладачем за погодженням з адміністрацією закладу освіти. Оцінювання навчальних досягнень учнів за результатами таких екскурсій здійснюється на розсуд викладача.

У зв'язку із дистанційною формою освітнього процесу у березні – червні 2019/2020 навчального року (під час карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) пропонуємо у 2020/2021 навчальному році навчання фізики у 8-11 класах розпочати із ґрунтового повторення матеріалу попереднього класу навчання. Для цього доцільно використати резервні години і запланувати навчальні години на вивчення теми «Повторення». Плануючи повторення слід врахувати, що частину лабораторних, практичних робіт тощо, передбачених навчальними програмами, учні виконували під час карантину на дистанційному навчанні. Тому під час повторення доцільно виділити навчальний час для проведення таких робіт, з метою формування відповідних практичних навичок.

Організація освітнього процесу у 2020/2021 навчального році має реалізуватися також з урахуванням результатів міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, у якому Україна брала участь вперше. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 містить рекомендації щодо подальшого розвитку освіти в Україні в коротко- та довгостроковій перспективах (режим доступу: <https://testportal.gov.ua/zvitydani-4/>).

Слід врахувати, що дослідження PISA не перевіряє, чи засвоїли учні зміст освітньої програми або певної навчальної програми. Це дослідження оцінює наскільки учні здатні використовувати здобуті знання, уміння та навички в реальному житті. Кожне дослідження PISA має провідну компетентність: для PISA-2018 була читацька грамотність, для PISA-2021 стане математична, для PISA-2024 – природничо-наукова компетентність.

За результатами міжнародного дослідження в галузі природничо-наукових дисциплін 43,6 % українських учнів досягли рівня 3 та вищих у шкалі PISA. 15-річні підлітки продемонстрували здатність виконувати завдання, де потрібно скористатися помірними предметними знаннями, щоб ідентифікувати певні відомі явища або запропонувати їм прийнятні пояснення. Стосовно менш відомих або складніших ситуацій українські учні могли запропонувати пояснення лише в разі наявності певних підказок або

допомоги. Досить значний відсоток українських учнів (майже 14 %) може працювати з абстракціями, щоб запропонувати пояснення складніших чи менш відомих ситуацій, здатний обґрунтувати план експерименту, зробити відповідні висновки щодо не дуже складних наборів даних і не досить відомого контексту. Але водночас не більше 4 % учнів здатні використовувати абстрактні наукові ідеї, пояснювати незнайомі й складні явища, якісно інтерпретувати інформацію й робити прогнози, оцінювати альтернативні плани проведення експериментів, робити висновки щодо складних незнайомих явищ. На сьогодні результати міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 засвідчують, що поки що кожен п'ятий учень у країнах ОЕСР і кожний четвертий в Україні має низький рівень сформованості природничо-наукової грамотності.

Базового рівня сформованості природничо-наукової грамотності не досягли 26,4 % учасників дослідження. Ці показники є гіршими за середні значення по країнах ОЕСР, де базового рівня сформованості природничо-наукової грамотності досягають 21 % здобувачів освіти. У загальному рейтингу всіх 78-и країн, які взяли участь у PISA-2018, Україна займає з природничо-наукової компетентності – 35-42 позиції.

На підставі результатів участі українських п'ятнадцятирічних здобувачів загальної середньої освіти, які навчаються у різних типах закладів освіти, Національною академією педагогічних наук України підготовлено методичні рекомендації щодо поліпшення читацької, математичної і природничо-наукової грамотності учнів. З електронним варіантом методичних рекомендацій можна ознайомитись на сайті Інституту педагогіки НАПН України (http://undip.org/ua/news/labrary/metod_rekom_detail.php&ID=9825) та в Електронній бібліотеці НАПН України (<http://lib.iitta.gov.ua>).

Навчальна та методична література для вивчення предметів «Фізика», «Астрономія», «Фізика і астрономія» наведена у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України на 2020/2021 навчальний рік, що розміщені на вебсайтах МОН, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

Освітня галузь «Технології» Інформатика

У 2020/2021 навчальному році вивчення інформатики у основній і старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за типовими освітніми та навчальними програмами, що розміщені на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України:

Класи (рівні)	Рік затвердження програми	Посилання
10-11 класи. Рівень стандарту	2017	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatikastandard-10-11.docx
10-11 класи. Профільний рівень		https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11profilniy-riven.docx

10-11 класи. Рівень стандарту. Профільний рівень

Реалізація змісту освіти в 10-11 класах, визначеного Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392, відповідно до навчальних планів типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493), забезпечується в тому числі й вивченням «Інформатики» як вибірково-обов'язкового предмета.

Щодо викладання інформатики у 10 (11) класі на рівні стандарту як вибірково-обов'язкового предмета та профільному рівні діють методичні рекомендації 2018-2019 років.

Організація діяльності на уроках інформатики

Організація роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності в кабінеті інформатики здійснюється відповідно до Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, затвердженого наказом МОН від 26.12.2017 № 1669, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23.01.2018 за № 100/31552.

Організація освітнього процесу визначається освітньою програмою закладу освіти (щодо змісту, тривалості і взаємозв'язку навчальних предметів тощо, логічної послідовності їх вивчення, форм організації освітнього процесу), вимогами санітарного законодавства, а також наказом МОН від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп продовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517, щодо наповнюваності груп.

Використання неліцензійних примірників програмного забезпечення забороняється. Допускається використання програмного забезпечення лише на основі ліцензій вільного поширення або пропріетарного відповідно до законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, із дотриманням вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» до користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм.

Мінімальні вимоги безпеки та захисту здоров'я педагогічних працівників під час здійснення роботи, пов'язаної з використанням екранних пристроїв незалежно від їхнього типу та моделі встановлюються Вимогами щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями, затвердженими наказом Міністерства соціальної політики України від 14.02.2018 № 207, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25.04.2018 за № 508/31960.

Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» Захист України

Конституція України визначає захист Вітчизни обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. У статтях 17 та 65 Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу.

Одним із обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя, є Збройні Сили. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну.

Проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення.

Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Реформування загальної середньої освіти передбачає модернізацію змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному та особистісно-орієнтованому підходах до навчання, а найголовніше – орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних

сучасній людині для успішної самореалізації у професійній діяльності, особистому житті, громадській активності.

Статтею 12 Закону України «Про освіту» визначено мету повної загальної середньої освіти – всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу» допризовна підготовка включається до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, що реалізується у закладах середньої освіти III ступеня (або структурних підрозділах інших закладів освіти), що забезпечують профільну середню освіту; закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Допризовна підготовка здобувачів зазначених вище закладів освіти реалізується через викладання навчального предмета «Захист України» та військово-патріотичне виховання. У закладах загальної середньої освіти предмет «Захист України» вивчається впродовж 10 і 11 класів та під час навчально-польових занять (зборів) і навчально-тренувальних занять (дівчата). Оцінювання за навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття (дівчата) здійснюється окремо від семестрових та визначає підсумкову (річну) на рівні з семестровими.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.2020 № 143 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» та наказу МОН від 31.03.2020 № 464 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» назву навчального предмета «Захист Вітчизни» змінено на «Захист України». Також, відповідно до зазначених нормативних документів, буде внесено зміни у навчальні програми з цього предмета. Водночас інформуємо, що навчально-методичне забезпечення (підручники, навчальні посібники, засоби навчального призначення) використовуватиметься те саме, що й при вивченні предмета «Захист Вітчизни».

Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році на вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти передбачено:

10-11 класи (рівень стандарту) - 1,5 (інваріантна складова) та 2 години за умови виділення 0,5 годин з варіативної складової освітньої програми навчального закладу.

Суттєвою загальною рисою програм, що відповідає сучасним тенденціям в освіті, є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу та залежить від матеріально-технічної бази навчального закладу, професійної компетентності педагогів. Вибір форм, методів та засобів навчання, зокрема і підручників, розподіл кількості годин, що відводяться на вивчення розділів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їх вивчення), учитель визначає самостійно.

Метою навчального предмета «Захист України» є формування в учнівській молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання. Військово-патріотичне виховання визначено складовою національно-патріотичного виховання, що в часи воєнної загрози стає пріоритетом національно-патріотичного виховання. Військово-патріотичне виховання орієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Української держави, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози.

Відповідно до поставленої мети окреслено такі комплексні освітні та виховні завдання:

- ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту та охорони життя і здоров'я; -

усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози суверенітету та територіальній цілісності держави;

- набуття знань про функції Збройних Сил України та інших військових формувань України, їх характерні особливості;

- засвоєння основ захисту України, цивільного захисту, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту Вітчизни;

- підготовка учнів до захисту України, професійної орієнтації молоді до служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, визначених чинним законодавством, до захисту життя і здоров'я, забезпечення власної безпеки і безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу.

Під час викладання навчального предмета «Захист України», окрім загальних підходів та принципів (науковості, доступності, достовірності, наочності та ін.), потрібно враховувати те, що молода людина 16-17 років (допризовного віку) отримує перше системне враження про Збройні сили України (іншу збройні формування) і в цілому про сучасну проблематику Національної безпеки та оборони нашої держави. Тому, варто акцентувати увагу саме на такій привабливості предмета, а не на заучуванні нормативно-правових актів, військових понять та визначень.

Для стимулювання пізнавальної активності учнів, їх дієвої самостійної діяльності під час уроків тематичного плану №1, бажано використовувати роботу в групах, схожих до військових формувань, підрозділів (двійки, трійки, відділення тощо), а під час уроків тематичного плану № 2 – розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, які максимально наближають навчальний процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання для чого застосовують:

- вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання;

- завдання, що спонукають до діалогу, висловлюванню власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми;

- завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації;

- завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделюванню життєвих ситуацій.

Сучасні виклики сприяли трансформації освітнього процесу та формуванню нових освітніх концепцій, серед яких ключовою стає концепція навчання протягом усього життя. Все більше значення надається самостійній роботі, рівноправним відносинам між педагогом і учнем. Особливої актуальності ці зміни набули у зв'язку із необхідністю застосування дистанційного навчання, досвід якого варто використовувати в перспективі. Відповідно до освітньої програми закладу заняття можуть проводитися: 10 клас – по 1,5 години на тиждень впродовж навчального року; 11 клас – по 1,5 години на тиждень впродовж навчального року, та 18 годин відводиться на проведення навчально-польових занять (зборів) і занять у лікувально-оздоровчому закладі, які можна проводити три дні поспіль, або, якщо немає такої можливості – під час занять за розкладом закладу освіти до кінця другого семестру. При тижневому навантаженні по дві години на тиждень: 10 клас та перший семестр 11 класу – по 2 години, другий семестр 11 класу – по 1 годині на тиждень та 18 годин – на проведення навчально-польових занять (зборів) (програма для юнаків, тематичний план № 1) і навчально-тренувальні заняття (дівчата, тематичний план № 2). У кожному періоді предмет вивчається юнаками та дівчатами окремо. Дівчата за їх власним бажанням (особистим вмотивованим рішенням, у разі згоди батьків, опікунів або піклувальників) навчаються за програмою для групи юнаків. Юнаки, які за станом здоров'я, релігійними поглядами (за подання відповідних документів) не можуть вивчати основи військової справи, навчаються за програмою для групи дівчат. Навчальний предмет при цьому в обох випадках називається «Захист України» з уточненням «Основи медичних знань».

Поділ класів на групи юнаків та дівчат здійснюється незалежно від кількості учнів у класі. Проте, якщо у групі є менше 5 осіб, то учні цієї групи навчаються за індивідуальними навчальними планами.

Навчально-польові заняття (збори) і навчально-тренувальні заняття проводяться з метою практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів у 11 класі наприкінці навчального року. 3-х денні (18 годин) навчально-польові заняття (збори) та навчально-тренувальні заняття проводяться на базах військових частин, військових комісаріатів, лікувально-оздоровчих установ, базових навчальних закладів та навчальних закладів. До їх організації та проведення залучаються обласні, міські/районні територіальні центри комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП), органи місцевого самоврядування. В окремих випадках навчально-польові заняття (збори) допускається проводити поетапно (з урахуванням поступового вивчення тем або розділів), у кінці першого семестру або навчального року за рахунок літньої практики (10 клас).

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти усіх типів є урок, що проводиться вчителем згідно з календарно-тематичним плануванням та навчальним планом, складеними відповідно до навчальної програми. Важливими умовами успішності занять з предмета є висока дисципліна, організованість, відповідальність учнів.

Заняття з предмета «Захист України» в усіх закладах загальної середньої освіти рекомендується починати з виконання гімну України. Обов'язковою умовою для тематичного плану №1 є: шиккування, перевірка готовності класу до уроку і тренування (розминки, стрійового тренажу) за тематикою уроку протягом 3-5 хв., стосунки між учнями та вчителем, а також учнів між собою підтримуються на зразок статутних взаємовідносин між військовослужбовцями Збройних сил України та правоохоронних органів. Для тематичного плану № 2 заняття організовуються згідно статуту закладу освіти.

Обов'язкова форма одягу для вчителя під час проведення занять з предмета «Захист України» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

Рекомендована форма одягу для учнів під час проведення занять з предмету «Захист України» (програма для юнаків) – військова (форма Збройних формувань України).

Актуальною є проблема своєчасності надання невідкладної домедичної допомоги постраждалим під час надзвичайних ситуацій мирного та військового характеру. За оцінкою медичних фахівців, в Україні із 100 осіб, які померли на догоспітальному етапі, 20% летальних випадків пов'язані з отриманням травм, несумісних з життям, а інші 80% випадків – з недостатньою системою організації надання медичної допомоги постраждалим безпосередньо в зоні НС та неефективністю здійснення заходів з медичної евакуації постраждалих до лікувальних закладів. Першочерговим завданням для вирішення зазначеної проблеми є забезпечення якомога раннього початку надання домедичної допомоги постраждалим. Для цього під час вивчення предмета «Захист України», в частині розділу «Основи медичних знань» центральне місце відводиться навчанню навичкам надання домедичної допомоги.

Навчання з домедичної допомоги регламентується Законом України від 05.07.2012 № 5081-VI «Про екстрену медичну допомогу» та наказом Міністерства охорони здоров'я від 16.06.2014 № 398 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах».

У статті 1 наводиться визначення домедичної допомоги, це: невідкладні дії та організаційні заходи, які направлені на врятування та збереження життя та здоров'я людини у невідкладному стані та зменшення наслідків дії на їх здоров'я, що надають пересічні громадяни або рятівники які не мають медичної освіти.

Метою вивчення розділу «Основи медичних знань» є засвоєння базових теоретичних положень першої долікарської допомоги, оволодіння практичними навичками надання невідкладної домедичної допомоги потерпілим на місці події та при транспортуванні до лікувального закладу. Основними завданнями є оволодіння знаннями,

вміннями та навичками домедичної допомоги постраждалим із метою збереження їм життя; надання першої медичної допомоги при різних видах ушкоджень мирного та військового часу, невідкладних станах та нещасних випадках; способи перенесення і транспортування потерпілих; надання домедичної допомоги при: порушенні дихання, зупинці серцевої діяльності, опіках та відмороженнях, утопленні та інших видах механічної асфіксії, непритомності, шоку, загальному переохолодженні організму, тепловому та сонячному ударах, отруєннях чадним газом та іншими отрутами, ураженні електричним струмом.

Надзвичайна важливість вивчення цього питання висуває нові вимоги до організації навчання в умовах сьогодення, а саме включення до навчальної програми елементів тактичної медицини та постійне удосконалення матеріальної бази для відповідного забезпечення навчального процесу (манекени, засоби для зупинки кровотечі тощо).

Слід акцентувати на відмінностях у наданні домедичної допомоги на полі бою від аналогічної в цивільних умовах.

Істотного значення набуває рівень відповідної підготовки вчителів, які б могли якісно викладати предмет з урахуванням певних особливостей. Відповідно до сучасних вимог щодо розвитку професійних компетенцій та для оволодіння базовими маніпуляціями і обов'язковими вміннями навчання надання домедичної допомоги вчителям бажано пройти відповідні курси.

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист України» забезпечується їх чіткою організацією, суворим дотриманням заходів, що визначаються статутами, курсом стрільб, відповідними керівництвами та настановами.

Керівники закладів загальної середньої освіти зобов'язані вживати заходів щодо попередження загибелі та травмування учнів, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, під час здійснення маршу в район занять, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до учнів та прагнути їх суворого виконання.

Перед початком практичних занять керівник закладу загальної середньої освіти зобов'язаний особисто впевнитись, що для цього створені безпечні умови, учні засвоїли вимоги безпеки та мають достатні практичні навички щодо їх виконання.

Відповідальність за дотримання учнями вимог безпеки на заняттях несуть учителі предмета «Захист України».

Фізична культура

Гуманізація вітчизняної освіти в умовах перспективної євроінтеграції, здійснюваних в Україні соціально-економічних реформ висуває як пріоритетне завдання виховання життєздатної особистості, зорієнтованої на кращі світові та європейські цінності, основоположними з яких є життя людини, праця, здоров'я, культурні й національні традиції тощо.

Здоров'я дитини – це стан її повного фізичного, душевного та соціального благополуччя. Саме тому питання збереження і зміцнення здоров'я дитини належить до стратегічних завдань суспільства.

Фізична культура як складова загальної культури, закладає основи збереження здоров'я та розвитку всіх його складових, використовує комплексний підхід до формування розумових та фізичних якостей і навичок, удосконалює фізичну та психологічну підготовку до активної життєдіяльності, формує пріоритети оздоровчої спрямованості фізичних вправ та забезпечує загальний культурний розвиток особистості.

Мета фізичної культури реалізовується комплексом таких навчальних, оздоровчих і виховних завдань:

- формування загальних уявлень про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я, фізичного розвитку;
- розширення рухового досвіду, вдосконалення навичок життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;

- розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;
- формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;
- формування практичних навичок для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;
- формування високих моральних якостей.

Внесок навчального предмета у формування ключових компетентностей:

1. Розв'язувати проблемні завдання у сфері фізичної культури і спорту; досягати конкретних цілей у фізичному самовдосконаленні; розробляти індивідуальні оздоровчі програми з урахуванням власних можливостей, мотивів та потреб; шукати, аналізувати та систематизувати інформацію у сфері фізичної культури та спорту.

2. Правильно використовувати термінологічний апарат, спілкуватися в різних ситуаціях під час занять фізичною культурою і спортом українською мовою, за допомогою спілкування розв'язувати конфлікти, популяризувати ідеї фізичної культури і спорту мовними засобами.

3. Використовувати математичні методи під час занять фізичною культурою, для створення індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм, здійснення самооцінювання власного фізичного стану, вести рахунок при проведенні змагань у різних видах спорту, здійснювати підрахунок та аналізувати частоту серцевих скорочень у стані спокою та під час фізичних навантажень, розраховувати зусилля для досягнення мети, аналізуючи швидкість, відстань, траєкторію, тощо.

4. Організовувати та здійснювати туристичні мандрівки; застосовувати інноваційні технології для покращення здоров'я; виконувати різні фізичні вправи в умовах природного середовища, використовувати сили природи в процесі занять із фізичної культури.

5. Свідомо ставитися до власного здоров'я та здоров'я інших; організувати гру чи інший вид рухової діяльності, спілкуватися в різних ситуаціях фізкультурно-спортивної діяльності.

Зазначимо, що Інваріантна складова Типових освітніх програм, до якої входить навчальний предмет «Фізична культура», сформована на державному рівні і є однаковою для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування та форми власності.

Цими програмами для закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

- 10 клас – 3 год;
- 11 клас – 3 год.

Години фізичної культури передбачені усіма варіантами Типових освітніх програм закладів і мають фінансуватися та використовуватися в повному обсязі. Вони зазначаються в розкладі уроків, ураховуються в педагогічному навантаженні вчителів. Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також доцільне чергування протягом дня і тижня предметів природничого і гуманітарного циклів з уроками мистецтва, технологій і фізичної культури.

Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі.

Заняття з фізичної культури в закладах освіти проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо.

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України.

Навчальні програми з фізичної культури для 10-11 класів побудовані за модульною системою і містять інваріантну (обов'язкову) (теоретико – методичні знання та

загальна фізична підготовка) та варіативну складову яка складається з модулів. У зв'язку зі збільшенням кількості годин на викладання навчального предмета в 11 класі рекомендується збільшити кількість модулів для опанування учнями до 4.

Критеріями відбору варіативних модулів у навчальних програмах 10-11 класу є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання учнів визначається обов'язковим опитуванням. Перед початком навчального року шкільне методичне об'єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі.

Змістове наповнення предмета «Фізична культура» навчальний заклад формує самостійно з варіативних модулів. На їх опанування відводиться приблизно однакова кількість годин. Не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

Сучасні стандарти освіти вимагають застосування компетентнісного підходу у навчанні, що передбачає використання навчальних засобів, які б виконували не тільки інформаційну, а й мотиваційну та розвивальну функції. З метою забезпечення мотивації уроки повинні бути різноманітними, насиченими, цікавими, нестандартними за формами організації навчання. Саме через компетентнісний підхід на уроках та у позаурочний час відбувається засвоєння основних умінь і навичок, що дає змогу забезпечити зростання показників фізичного розвитку, рухової підготовленості учнів. Успішне запровадження компетентнісного підходу у процесі планування уроків фізичної культури здійснюється через різноманітні форми організації роботи з учнями.

Нині сучасні навчальні заклади шукають гнучкі форми організації навчання; урок не може лишатися незмінним, і шляхи його удосконалення дуже різноманітні. Нестандартні за формою, організацією та методикою проведення уроки більше подобаються учням.

Сучасний урок – це перш за все урок, на якому створюються реальні умови для інтелектуального, соціального, морального ставлення особистості учня, що дозволяє досягти високих результатів за визначеними метою та завданнями.

Уроки фізичної культури дуже часто називають уроками здоров'я. Це найефективніший спосіб загартування організму учнів, укріплення здоров'я, підвищення працездатності, вироблення вольових і фізичних якостей – всього, що так необхідно сьогодні учням, що якнайкраще сприяє підготовці їх до життя.

Сучасний урок фізичної культури вимагає:

- застосування елементів інноваційних методів навчання;
- забезпечення освітньої, виховної, оздоровчої, розвивальної спрямованості;
- формування в учнів умінь і навичок самостійно займатися фізичними вправами;
- використання диференційованого підходу до організації навчально-виховного процесу з урахування індивідуальних особливостей здоров'я і фізичної підготовки учнів.

Модернізація освіти спонукає до пошуку нових освітніх і виховних технологій, до впровадження нетрадиційних форм і методів навчання та виховання. Безперечно, основною формою роботи вчителя щодо залучення дітей до систематичних занять фізичною культурою та спортом є УРОК фізичної культури. Під час уроку можна використовувати такі сучасні форми.

Освітні технології:

- групової навчальної діяльності учнів;
- дрібногрупової навчальної діяльності;
- колового тренування; - парні форми; - виховні технології;
- технологія колективного творчого виховання;
- педагогічна технологія. Створення ситуації успіху.

Також можна застосовувати інтерактивні методи навчання і виховання: - займи позицію; - навчаючи учусь.

Ці освітні технології та інтерактивні методи навчання сприятимуть кращому розумінню учнями навчального матеріалу, підвищенню рівня знань з предмета «Фізична

культура», а також бажання учнів поліпшувати свої спортивні досягнення. Якщо кожен свій крок учитель звірятиме за єдиним орієнтиром: чи добре учням, чи корисна для них його робота, чи полегшує він життя своїм вихованцям чи, навпаки, ускладнює.

Піклування про зміцнення здоров'я дітей - справа великої державної ваги. Вся повнота відповідальності за гармонійне виховання підростаючого покоління лягає на сім'ю і вчителів. Від того, як ставляться до фізичного виховання батьки і заклад освіти, багато в чому залежить і відношення до цього предмета дітей.

При оцінюванні необхідно враховувати індивідуальні особливості учнів: рівень його здоров'я, розвитку фізичних якостей, морфологічна будова тіла, зріст, маса тощо, його старанність, ставлення до уроку, бажання чи не бажання займатися.

Учитель фізичної культури має чітко усвідомлювати, що його першочергове завдання - всебічна фізкультурна освіта учнів. А робота, пов'язана з фізичним навантаженням, над удосконаленням рухових якостей та організму в цілому — це глибоко особистісна, індивідуальна діяльність, що торкається внутрішніх, глибинних фізіологічних і психічних процесів особистості. Тому її треба проводити дуже обережно, із знанням справи, без будь якого тиску, за спільної згоди і зацікавленості учнів і вчителя, розумінням й прийняттям учнями як мети діяльності, так і засобів її досягнення. Доти, поки учні не зрозуміють і не побажають на основі набутих знань займатися фізичною культурою з метою самовдосконалення, самоствердження, зміцнення здоров'я. Треба робити все, аби вони полюбили, сприйняли і захотіли займатися фізичною культурою як грою, корисним відпочинком, приємним проведенням вільного часу.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009 № 518/674, учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, встановлює учитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання в розвитку фізичних якостей учитель разом з учнем складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси при оцінюванні навчальних досягнень.

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Невиконання нормативів з причин, незалежних від учня/учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять з поважних причин, не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.

Для недопущення перевантаження учнів необхідно враховувати їхнє навчання в закладах освіти іншого типу (спортивних школах тощо). Так, у закладах загальної середньої освіти за рішенням педагогічної ради при оцінюванні учнів дозволяється враховувати результати їх навчання з відповідних видів спорту (легка атлетика, гімнастика та ін.) у позашкільних закладах.

Під час проведення занять із фізичної культури слід дотримуватись «Правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (наказ МОН від 01.06.2010 №521, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 09.08.2010 за № 651/17946).

На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю. При забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно-зорієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважна кількість травм може бути попереджена. Місця для занять з фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою (відкриті спортивні майданчики – переносною аптечкою).

Звертаємо увагу, що відповідно до пункту 6 розділу ІV Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти (далі – Положення), затвердженого наказом МОН від 26.12.2017 № 1669, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 23.01.2018 за № 100/31552, учитель є відповідальним за збереження життя і здоров'я здобувачів освіти під час освітнього процесу; забезпечує проведення освітнього процесу, що регламентується законодавчими та нормативно-правовими актами з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Відповідно до пункту 1 Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, Положення про розробку інструкцій з охорони праці, затвердженого наказом Комітету по нагляду за охороною праці Міністерства праці та соціальної політики України від 29.01.1998 № 9, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 07.04.1998 за № 226/2666, (у редакції наказу Міністерства соціальної політики України від 30.03.2017 № 526, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 21.06. 2017 за № 779/30647), Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці, затвердженого наказом Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 № 15, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.02.2005 за № 231/10511 (у редакції наказу Міністерства соціальної політики України від 30.01.2017 № 140), Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах, затверджених наказом МОН від 01.06.2010 № 521, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 09.08.2010 за № 51/17946, керівник закладу, урахувавши його специфіку та вимоги безпеки, затверджує посадові інструкції, інструкції з охорони праці для педагогічних працівників (у т.ч. вчителя фізичної культури). Ці інструкції обов'язково містять блок питань з охорони праці, безпеки життєдіяльності, а також заходи, що вживаються до педагогічних працівників, які порушили зазначені інструкції.